

Work-family conflict of mompreneurs: challenges and solutions

Mohammad Javad Naeiji, Assistant Professor, Business Management Department, Faculty of Management and Accounting, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Samira Amani, Master of entrepreneurship, Business Management Department, Faculty of Management and Accounting, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Article History

Received: 27 October 2024

Revised: 24 January 2025

Accepted: 2 March 2025

Keywords

Work-family conflict,
Mompreneurs,
Women entrepreneurship,
Narrative Research,
Social and family
traditions.

Corresponding Author Email:

m_naeiji@sbu.ac.ir

ABSTRACT

The aim's study is to explore the challenges and solutions associated with work-family conflict among mompreneurs (WFCM) through a qualitative examination from multiple perspectives. The research surveyed 14 participants, each with more than two children under the age of 14 and experience in initialing at least two businesses. Narrative research was employed as the primary method, with data collected through semi-structured interviews and analyzed using thematic analysis. The findings are organized into three categories: the WFCM concept, WFCM challenges, and WFCM solutions. The results indicate that the primary causes of work-family conflict are the multiplicity of roles and stakeholder expectations. Mompreneurs often juggle diverse responsibilities, including motherhood, spousal roles, entrepreneurship, and caring for elderly parents—roles that typically exceed those of other women entrepreneurs. Additionally, most participants suffer from a lack of business knowledge, especially in marketing. These roles and shortcomings can may cause to lack of time and other challenges including emotional problems, slow growth, and self-forgiveness. Despite these challenges, mompreneurs demonstrate resilience by employing various strategies to overcome them. The study identifies solutions categorized into four sub-themes: time management, emotional resilience, business development, and caring physical and mental health. This research contributes both empirically and theoretically by shedding light on the challenges of work-family conflict and potential solutions. The insights provided in this study can guide academics and policymakers in better understanding the dynamics of mompreneurship and in creating supportive conditions for mompreneurs to thrive.

How to cite this article:

Naeiji, M.J., & Amani, S. (2024). Work-family conflict of mompreneurs: challenges and solutions. *Journal of Business Administration Researches*, 38(16), 176-197. (In Persian with English abstract). <https://doi.org/10.22034/jbar.2025.22297.4487>

©2023 The author(s). This is an open access article distributed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC), which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, as long as you give appropriate credit to the original author(s) and the source.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: The term "mompreneur," first introduced around 1994, refers to female entrepreneurs striving to balance the dual roles of motherhood and entrepreneurship. This concept has emerged as a significant trend in entrepreneurship, with an increasing number of women aspiring to be both good mothers and successful entrepreneurs. Despite the growing body of research, much remains unknown about mompreneurs in general, and even less is understood about their specific challenges related to work-family conflict (WFCM). Most existing studies focus on mompreneurs in Western and developed countries, leaving significant gaps in the understanding of this phenomenon in other contexts, such as Iran. Work-family conflict among mompreneurs is a context-specific issue that varies across countries. As a developing country in the Middle East, Iran differs significantly from developed Western nations in terms of cultural and social norms, business environments, and industrial structures. This paper aims to identify the most critical challenges faced by Iranian mompreneurs as they strive to balance work and family responsibilities and proposes potential solutions to address these challenges effectively.

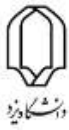
Methodology: This research utilized a narrative approach, focusing on women entrepreneurs' perspectives on achieving a balance between work and family life. Purposeful sampling was employed to select participants, targeting women entrepreneurs with at least two children under the age of 12. Using a snowball recruitment technique, the study initially selected four mompreneurs, who were then asked to recommend additional potential participants. Theoretical saturation was achieved after thirteen interviews; however, the data collection process continued through a fourteenth interview to ensure comprehensiveness. Most interviews were conducted in participants' offices, while four were held via telephone. Data analysis followed the six-step thematic approach outlined by Braun and Clark (2006): 1) Familiarization with the Data: This step involved iterative cycles of reading and re-reading transcripts to become deeply acquainted with the data. 2) Coding: Data were systematically organized into meaningful units across two stages of coding. Each code captured a unique aspect of the dataset. 3) Theme Identification: Following the coding process, themes were developed to represent significant sections of the data. Each theme grouped similar and related codes, providing a foundation for categorization. 4) Theme Review: Themes were refined and evaluated for coherence, ensuring alignment with each other and with the overall dataset. 5) Theme Definition: Potential themes and sub-themes identified in the previous step were further clarified and redefined to enhance clarity and depth. 6) Writing Up: The final step involved producing a detailed report, which has been presented in this paper format.

Results and Discussion: All sub-themes and categories identified into three basic themes including WFCM concept, WFCM challenges and WFCM solutions. WFCM concept formed from four sub-theme: multiplicity of roles, stakeholder's expectations, unequal division of tasks between couples and unpredicted conditions. As women have started entrepreneurship activities in increasing trend, dividing household and childcare tasks need for rearranged. In eastern cultures like Iran, women have recognized as a foundation and admin of family and relationship systems is classic. More than participants reported that even at vacation time, they were engaged tidying up the house, childcare and etc. without asking for help. When mompreneurs failing in work-family balance, tasks loading has been occurred and several challenges have appeared. First challenge is lack of time. Participants described that they didn't have enough sleep and rest time and experienced exhaustion and tiredness feelings. These negative conditions create serious stress and in long-range may causes physical and mental problems. Mompreneurs further pointed that non-cooperation from friends and family members especially husband also may create a worse challenge due to cultural context. All participants reported that between child and business, their selection is certainly child and family. Outcome of this selection is delay in developing activities and low growth of business. In other word, WFCM not only lead to personal challenges but also business consequences; however, mompreneurs are not powerless and apply diverse solutions to overcome challenges. In this research, several solutions recognized and categorized in four sub-themes: time management, emotional dynamics, business growth and caring moral and physical health.

Conclusion: This paper contributes to theoretical development of mompreneurs researches in three ways. First, it shows that problems and concerns of mompreneurs may be different than other women entrepreneurs and we encounter a complicated phenomenon. Second, mompreneurship is context-based and results so dependent on cultural and family differences; therefore, results of work-family conflict of Iran' mompreneurs

didn't necessarily generalize to other Middle-East and Muslims countries due to different socio-cultural traditions and family relationships dynamics. Third, strength of the paper is applying narrative research as main method. This method appears to be uniquely well suited to detecting hidden reasons and evolving and complex nature of the mompreneurship. Narrative research provides an in-depth realization of mompreneurs experiences and help to scholars to personalize interpretations. From practical view, finding can assist to mental and physical health of mompreneurs by introducing some solutions such as training life skills and increasing motherhood quality. Also, findings have indicated the importance of social networks to beat WFCM challenges. Supporting family members, finding work or financial partner and interaction with other mompreneurs are some solutions in line with social networks. In sum, we believe that this study will further our theoretical understanding of the dynamic processes involved in mompreneurship phenomenon. We also expect that our findings will assist mompreneurs to recognize and overcome challenges of WFCM and will present solutions that may be exploited by practitioners.

keywords: Work-family conflict, Mompreneur, Women entrepreneurship, Narrative Research, Business knowledge, Social and family traditions.

کاوش‌های مدیریت بازرگانی

Homepage: <https://bar.yazd.ac.ir/?lang=fa>

مقاله پژوهشی 10.22034/jbar.2025.22297.4487

تعادل کار و زندگی مادران کارآفرین: چالش‌ها و راهکارها

محمدجواد نائیجی*، استادیار، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران، ایران
سمیرا امانی، کارشناس ارشد کارآفرینی، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران، ایران

چکیده

هدف این پژوهش، شناسایی چالش‌ها و ارائه راهکارهایی برای تعارض کار و خانواده مادران کارآفرین است. در این مطالعه، ۱۴ مادر کارآفرین مشارکت داشته‌اند که همگی دارای حداقل دو فرزند زیر ۱۴ سال و تجربه راه‌اندازی حداقل دو کسب‌وکار بوده‌اند. روش تحقیق، روایت‌پژوهی است و داستان‌های روایت‌شده، با استفاده از مصاحبه‌های نیمه‌ساخت‌یافته گردآوری شده است. تحلیل و بررسی داده‌ها با روش تحلیل مضمون صورت گرفته است. نتایج در قالب سه بخش شامل مفاهیم، چالش‌ها و راهکارهای تعارض کار و زندگی طبقه‌بندی شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که دلیل اصلی تعارض کار و زندگی، تعدد نقش‌های مادران کارآفرین و انتظارات اطرافیان است. مادران کارآفرین نقش‌های متفاوتی را مانند مادری، همسری، کارآفرینی و مراقبت از والدین بر عهده دارند که تنوع بیشتری نسبت به سایر زنان کارآفرین دارد. همچنین، بیشتر مشارکت‌کنندگان از کمبود دانش کسب‌وکار به‌ویژه بازاریابی رنج می‌برند. این نقش‌ها و نقص‌ها می‌تواند به کمبود زمان و چالش‌های دیگری مانند مشکلات عاطفی، کندی رشد کسب‌وکار و خودفراموشی منجر شود. با این حال، مادران کارآفرین راهکارهایی برای غلبه بر چالش‌ها به کار می‌گیرند. در این پژوهش، چند راهکار شناسایی و در چهار مضمون فرعی تقسیم‌بندی شده است: مدیریت زمان، پویایی‌های احساسی، رشد کسب‌وکار و مراقبت از سلامت روحی و فیزیکی. این مقاله، با بررسی چالش‌ها و ارائه راهکارهای مرتبط، به پیشبرد هر دو جنبه نظری و عملی موضوع زنان کارآفرین کمک می‌کند. همچنین، مطالعه حاضر، بینش‌هایی ارائه می‌کند که می‌تواند توسط دانشگاهیان و سیاست‌گذاران برای شناخت پویایی‌های پدیده مادران کارآفرین مورد استفاده قرار گیرد.

اطلاعات مقاله

سابقه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۶
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۱/۰۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۳

واژه‌های کلیدی

تعارض کار و زندگی،
مادر کارآفرین،
کارآفرینی زنان،
دانش کسب‌وکار،
سنت‌های اجتماعی و
خانوادگی.

ایمیل نویسنده مسئول

m_naeiji@sbu.ac.ir

استناد به این مقاله: نائیجی، محمدجواد؛ امانی، سمیرا. (۱۴۰۳). تعادل کار و زندگی مادران کارآفرین: چالش‌ها و راهکارها. *کاوش‌های مدیریت بازرگانی*، ۳۸ (۱۶)، ۱۷۶-۱۹۷.

۱. مقدمه

مادران در گفتمان‌های فرهنگی و سیاست‌گذاری، مسئول فرزندپروری، عشق، مراقبت و وظایف مادرانه هستند و در صورتی که نتوانند این تمایلات و انتظارات را با استقلال‌طلبی و موفقیت در ارزش‌آفرینی اقتصادی متوازن کنند، کیفیت کلی زندگی‌شان کاهش می‌یابد (بالدوین؛ ۲۰۲۳؛ قردریک و اسنارد؛ ۲۰۱۹). زمانی که مادران شاغل می‌شوند معمولاً زمان کمتری با کودکانشان سپری می‌کنند، با استرس و احساس گناه از مادر خوب نبودن روبه‌رو هستند (نصیر و شمیم؛ ۲۰۲۴) و در نهایت، ایجاد تعادل بین کار و خانواده برایشان دشوار می‌شود. از اینرو، بسیاری از مادران ترجیح می‌دهند به جای کارکردن برای دیگران، به خوداشتغالی یا راه‌اندازی کسب‌وکار شخصی روی بیاورند تا انعطاف و کنترل بیشتری بر مسئولیت‌های کاری و خانوادگی داشته باشند (دی‌اولویرا دیمارکوئیس^۴ و همکاران، ۲۰۲۳؛ اکین‌اسمیث^۵؛ ۲۰۱۱). این روند، سبب توسعه مفهوم مادران کارآفرین شده است که کارآفرینی را یک انتخاب قدرتمند برای مادرانی می‌داند که هم به دنبال ارزش‌آفرینی اقتصادی هستند و هم می‌خواهند در کنار انجام وظایف مادرانه، از فرصت‌های خلاقیت و خودشکوفایی شخصی بهره ببرند (ماکولا؛ ۲۰۲۲). کارآفرینی مادران برای رشد و پرورش کودکان هم سودمند است، زیرا این مادران رضایت کلی بیشتری دارند، وقت بیشتری با فرزندان می‌گذرانند و با ایجاد انعطاف در ساعات کاری، کنترل بهتری بر کودکان تربیت‌شان دارند (عبدالسلام؛ ۲۰۲۳).

در کنار اهمیت نظری کارآفرینی زنان و کارآفرینی مادران، شواهد و داده‌های موجود نیز بیانگر توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه زنان است. بر اساس داده‌های دیده‌بان جهانی کارآفرینی^۶، به‌طور متوسط در ۳۰ کشور عضو این کنسرسیوم، نرخ فعالیت نوآفرینی زنان از ۶/۱ درصد در بازه زمانی ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۵ به ۱۰/۴ درصد در بازه‌ی ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۳ افزایش یافته است. در سال ۲۰۲۳، مالک یا هم‌آفرین یک سوم نوآفرینهای با نرخ رشد بالا و تقریباً دو پنجم نوآفرین‌های صادرات-محور، زن بوده‌اند. همین گزارش نشان می‌دهد که در کشورهایی مانند چین، کلمبیا، ایران و لیتوانی، زنان بیش از نیمی از کسب‌وکارهایی را راه‌اندازی کرده‌اند که نوآوری‌های جدید به بازار عرضه می‌کنند. داده‌ها بیانگر نکات قابل‌توجهی است که می‌تواند مورد توجه سیاست‌گذاران کارآفرینی قرار گیرد. زنان آمریکایی با ۷/۹٪ و زنان ایرانی با ۷/۴٪ در فعالیت‌های کارآفرینانه مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات در جهان پیشتاز هستند. همچنین از میان ۴۳ کشور عضو دیده‌بان جهانی کارآفرینی، ایران جزء پنج کشوری است که زنان ترس از شکست برابر یا کمتری نسبت به مردان دارند. از نظر سنی نیز جامعه زنان کارآفرین ایرانی یکی از کم‌سن‌ترین جوامع به‌شمار می‌رود به‌نحوی که بیش از ۶۰ درصد زنان کارآفرین زیر ۳۵ سال سن دارند. باوجود این شواهد در خصوص کارآفرینی زنان، در مورد کارآفرینی مادران داده‌های اندکی وجود دارد که بیشتر به‌علت نوپا بودن این موضوع است. در مطالعه‌ای که اخیراً توسط روتیگلیانو^۷ (۲۰۲۴) انجام شده است احتمال راه‌اندازی کسب‌وکار برای مادرانی که یک سال از زایمان‌شان گذشته است، ۴۲ درصد کمتر می‌شود. اگرچه میل مادران به کارآفرینی پس از گذشت سال اول افزایش می‌یابد، اما هیچگاه به طور کامل به سطح قبل از تولد فرزند بازمی‌گردد. در بخش دیگری از این مطالعه، کسب‌وکارهایی که توسط زنان راه‌اندازی شده بودند مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند که مشخص شد در پنج سال اول پس از تولد فرزند، به طور متوسط ۲۱ درصد فروش، ۱۷ درصد دارایی‌ها و ۲۱ درصد سود شرکت‌های تحت مالکیت مادران کارآفرین کاهش می‌یابد.

با وجود آنکه ظهور مفهوم مادران کارآفرین مورد استقبال بالایی از جانب پژوهش‌گران و سیاست‌گذاران قرار گرفته است و شواهد بالا نیز از گسترش کارآفرینی مادران حمایت می‌کند، اما پژوهش‌های اندکی در این خصوص انجام شده است، به‌ویژه موضوع تعادل کار و زندگی مادران کارآفرین، در مراحل اولیه توسعه مفهومی قرار دارد (رودریگویز و همکاران، ۲۰۲۳). این شکاف پژوهشی در ایران که مادران کارآفرین بافت فرهنگی متفاوتی را تجربه می‌کنند بیشتر به چشم می‌خورد و تنها

1Baldwin
2Frederick & Esnard
3Nasir, M.M., and Shamim
4de Oliveira Malaquias
5Ekinsmyth

6Makola
7Abdelsalam
8Global Entrepreneurship Monitor (GEM)
9Rutigliano
10Rodrigues

چند مطالعه به صورت ضمنی به تجربه زیسته مادران ایرانی پرداخته‌اند (جوادیان، ۲۰۱۹). البته پیشینه کارآفرینی زنان مملو از پژوهش‌هایی است که به تبادل کار و زندگی در نقش یکی از مهمترین دغدغه‌های زنان شاغل و کارآفرین پرداخته‌اند. برای مثال، قمبرعلی و زرافشانی (۱۳۸۷) در تحلیل شاخص‌های موفقیت کارآفرینان روستایی، تبادل کار و زندگی را مهمترین شاخص موفقیت کارآفرینان زن دانسته‌اند، در حالی که این شاخص برای مردان کارآفرین در جایگاه سوم اهمیت قرار داشته است. چنین نتیجه‌ای در مطالعات دیگر نیز مورد تاکید قرار گرفته است (هادسون‌برینگ و لئونگ، ۲۰۲۰). یافته‌های رازقی نصرآباد (۱۴۰۰) نشان می‌دهد که زنان شاغل با قضاوت‌های مکرری مانند انگ مادر خوبی‌نبودن و فرار از کار به بهانه شیردهی مواجهند و این قضاوت‌ها، استرس شدیدی به آنها وارد می‌کند. با وجود این شواهد، تمرکز تمامی این پژوهش‌ها، بر کارآفرینان زن است و نه مادران کارآفرین که مسایل و دغدغه‌های بیشتر یا حداقل متفاوتی دارند.

شکاف پژوهشی موجود و رشد توجه نظری و عملی به این موضوع، لزوم انجام مطالعاتی را بیشتر می‌کند تا به چالش‌های تبادل کار و زندگی مادران کارآفرین در ایران بپردازد. این پژوهش از دو جنبه دارای نوآوری است. نخست اینکه به شناخت بهتر مفهوم مادرانگی در کارآفرینی کمک می‌کند و درک جامع‌تری از تجربیات مادران کارآفرین برای ایجاد توازن در کار و زندگی به دست می‌دهد که می‌تواند برای سیاست‌گذاری‌های توسعه کارآفرینی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین این پژوهش کمک می‌کند پدیده کارآفرینی مادران در جامعه ایران بیشتر پذیرفته و به رسمیت شناخته شود. این جهت‌گیری هویتی موجب استفاده خلاقانه مادران از محیط و فرصت‌های روزمره مادری برای خودشکوفایی می‌شود و در نهایت، حرکت مادران از خانه به عرصه عمومی و بازار کار را تسهیل می‌کند.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مفهوم تبادل کار و زندگی مادران کارآفرین. مفهوم تبادل کار و زندگی پس از ورود گسترده زنان به بازار کار و سهم شدن آنها در تامین درآمد و اقتصاد خانواده و تغییر در روال عادی زندگی سنتی استفاده شد که مردان را نان‌آور خانواده می‌دانست. این تبادل، ابزار کاهش فشار بر تمامی شاغلین و به‌ویژه زنانی است که باید نقش‌های متنوعی را هم در زندگی فردی و هم زندگی کاری ایفا کنند و معمولاً از شیوه‌هایی مانند ساعات کاری منعطف و پشتیبانی‌های اجتماعی از فرد و خانواده استفاده می‌کند که احتمالاً موجب عملکرد بهتر، افزایش بهره‌وری و انگیزش و کاهش فشار عصبی می‌شود (راوال، ۲۰۲۳). با این حال، ایجاد تبادل کار و زندگی برای مادران کارآفرین دشوارتر است که هم‌زمان سه نقش همسری، مادری و اشتغال را بر عهده دارند. بسیاری از مادران شاغل، برای ایجاد تبادل میان کار و زندگی به کارآفرینی روی می‌آورند تا تسلط بیشتری بر زمان و نقش‌های موردانتظار از خود داشته باشند؛ ولی با این واقعیت مواجه می‌شوند که ایجاد کسب‌وکارهای شخصی به ویژه در مراحل اولیه راه‌اندازی و استقرار، نیازمند صرف زمان و انرژی زیادی است و می‌تواند با ایفای نقش‌های مادری و همسری تزاخم داشته باشد. به‌خصوص اینکه نگهداری کودکان در بیشتر فرهنگ‌ها، وظیفه مادر دانسته می‌شود و با عدم مشارکت همسر در کارهای خانه، ناترازی بیشتر نمود پیدا می‌کند (ریچوت‌هونم، ۲۰۱۳؛ کولیکاکاکس و شولز، ۲۰۲۱). نتایج پژوهش‌ها نیز از وجود ناترازی در زندگی کارآفرینان زن حکایت دارد. دوبرلی و کاریگان (۲۰۱۳)، در مطالعات مادران کارآفرین، به بررسی تجربه مادرانی که کسب‌وکار را هم‌زمان با بچه‌دار شدن شروع کردند پرداختند. نتایج این پژوهش که با رویکرد کیفی و روش اکتشافی انجام گرفته نشان می‌دهد با این که انگیزه مادران برای انتخاب کارآفرینی، ایجاد تبادل بین کار و زندگی است، این مادران سطح زیادی از تعارض بین نقش‌های کار و خانواده را تجربه می‌کنند که منجر به کاهش رفاه و آسیب به رشد کسب‌وکار می‌شود. در ادامه این مسیر پژوهشی، آگاروال و لنکا (۲۰۱۵) به مجموعه‌ای از وظایف متنوع کارآفرینان زن مانند همسر، مادر، دختر، کارخانه، مراقبت کودک، و فعالیت‌های اجتماعی اشاره کردند. بر اساس نتایج این

مطالعه، مسئولیت‌ها و نقش‌های مادران کارآفرین از سایر زنان کارآفرین بسیار بیشتر و متنوع‌تر و به تبع آن، ایجاد تعادل برای آنها بسیار دشوارتر است. این زنان از یک سو برای به دست آوردن انعطاف‌پذیری و کنترل بیشتر بر وظایف کاری و شخصی و از سوی دیگر، برای ارزش‌آفرینی، نوآوری و توسعه اقتصادی جامعه، کسب‌وکار خود را راه‌اندازی می‌کنند، ولی ممکن است با شرایطی مواجه شوند که در هر دو هدف شخصی و اجتماعی ناموفق عمل کنند و توان ادامه فعالیت کارآفرینانه را از دست بدهند (لویس و همکاران، ۲۰۲۲). برای ارائه دقیق‌تر مفهوم تعادل کار و زندگی، پریک و باگریچا^۱ (۲۰۱۷) مطالعه‌ای روی ۱۵ مادر کارآفرین فعال در صنایع کوچک‌مقیاس در هندوستان انجام دادند. بر اساس نتایج این پژوهش، چالش‌های تعادل کار و زندگی در دو دسته مدیریت روابط و کلی قابل دسته‌بندی است. چالش‌های مدیریت روابط شامل مادری و همسری، مادر بودن و کارآفرین بودن، مدیریت کودکان، پخت‌وپز برای کودکان، خواسته‌های غیرموجه خانواده، عدم حمایت در نگهداری از کودکان، خستگی و استراحت نامناسب و مسائل بهداشتی و سلامت است. چالش‌های کلی فقدان در این مطالعه شامل شایستگی و دانش، احساس بی‌عدالتی نسبت به زنان، طرزفکرهای منفی اجتماعی و ارتباطات باز است.

پیامدهای عدم تعادل کار و زندگی. در پیشینه کارآفرینی زنان، به مجموعه گسترده‌ای از پیامدهای عدم تعادل کار و زندگی اشاره شده است که پرتکرارترین پیامد، محدودیت‌های زمانی است. محدودیت‌ها و انتخاب‌ها در بسیاری از رفتارهای انسانی نقش اساسی دارند. افراد باید بین فعالیت، تعهدات و مسئولیت‌های خود برای چگونگی صرف زمان الویت‌بندی کنند. محدودیت زمانی به‌ویژه در میان مادران شاغل به علت تعدد نقش و مسئولیت‌های کار و خانواده رخ می‌دهد. اینکه زنان شاغل به انجام سطوح بیشتری از مراقبت از کودک و مسئولیت‌های خانگی ادامه می‌دهند بیانگر این است که مردان و زنان با انتظارات اجتماعی-زمانی متفاوتی مواجه‌اند. این امر سبب می‌شود اولویت زنان، خانواده و اولویت مردان، همچنان کار باشد (سیمونیک^۲ و همکاران، ۲۰۲۴). از آنجا که شروع کسب‌وکار هم مانند بزرگ‌کردن کودک زمان زیادی می‌طلبد، محدودیت زمان به دلیل سایر تعهدات و مسئولیت‌ها، چالشی است که مادران کارآفرین صرف نظر از ساعات کاری که برای کسب‌وکار صرف می‌کنند با آن مواجه هستند (دالیوال^۳؛ ۲۰۲۲؛ خان و رولندز^۴؛ ۲۰۱۸) و ممکن است بهای آن را با کاهش کیفیت رابطه با فرزندان، ساعات کار طولانی، احساس‌گناه مادرانه و عدم رسیدگی به خود بدهند (دوبرلی و کاریگان، ۲۰۱۳).

پیامد دیگر تعادل کار و زندگی به تاخیر انداختن توسعه کسب‌وکار برای رسیدگی به امور خانه و تربیت فرزندان است. انتخاب‌هایی که کارآفرینان مادر انجام می‌دهند به‌طور جدایی‌ناپذیری با ارزش‌های شخصی آنها مرتبط است که به نوبه خود، بر پیشرفت و نتایج مستمر زندگی شغلی و کسب‌وکارشان تأثیر می‌گذارد (هادسون‌برینگ و لئونگ، ۲۰۲۰). علت اینکه مادران کارآفرین تمایلی به توسعه کسب‌وکار ندارند، ضعف اعتماد به نفس، پایین بودن جاه‌طلبی و توانایی تجاری‌شان نیست؛ برای این گروه از کارآفرینان، کسب‌وکار اولویت کمتری نسبت به موفقیت در وظایف مادری دارد (کورسگاد^۵؛ ۲۰۰۷). آنها معمولاً حد بهینه‌ای برای کسب‌وکار تعیین می‌کنند تا قادر باشند نقشی سازنده در تربیت فرزندان خود ایفا کنند و عامدانه نمی‌خواهند کسب‌وکارشان تا سطحی رشد کند که توانایی‌شان را برای وقت‌گذراندن با خانواده به خطر بیندازد (اکین‌اسمیث، ۲۰۱۴). البته این وضعیت با بزرگ‌شدن فرزندان و تغییر نیازهای تجاری‌شان ادامه نمی‌یابد. مادران بعد از شروع سن مدرسه فرزندان، رشد کسب‌وکار را سرعت می‌بخشیدند، زیرا تا قبل از آن دوست داشتند بیشتر وقتشان را با فرزندان بگذرانند و از انجام مسئولیت‌های مادرانه در قبال فرزندان مطمئن شوند (سینگ^۶ و همکاران، ۲۰۲۳).

پیامدهای زمانی و رشد کسب‌وکار در نهایت می‌تواند چالش‌های عاطفی برای مادران ایجاد کند. مادران به دلیل کار زیاد و تعدد مسئولیت‌ها و صرف زمان بیشتر در کسب‌وکار، دچار احساس‌گناه مادری (خان و رولندز، ۲۰۱۸)، خستگی روحی و جسمی ناشی از نگهداری فرزندان و گاهی فقدان حمایت عاطفی از سوی خانواده‌ها می‌شوند (لئونگ، ۲۰۱۱). مواجهه شدن با موقعیت‌های متفاوت موجب واکنش‌ها و دیدگاه‌های متفاوت زنان نسبت به کسب‌وکار می‌شود. مادران با توجه به شرایطشان

نسبت به توانایی‌های خود کمتر خوشبین هستند و اعتماد به نفس کمتری دارند. ترس از شکست به دلیل شرایط نامطلوب، موجب مخاطره‌گریزی بیشتر و اجتناب از مشارکت در سرمایه‌گذاری‌های جدید می‌شود (نل و همکاران، ۲۰۱۰). راهکارهای مادران کارآفرین. مادران کارآفرین در برابر چالش‌های پیش‌رو منفعل نیستند و با روش‌های گوناگون برای ایجاد تعادل مطلوب در زندگی و کار تلاش می‌کنند. برای مسئله محدودیت زمان، بسیاری از کارآفرینان به ایجاد نظم و انضباط قوی در زندگی رومی‌آورند. آنها به ساعت‌های استراحت نظم می‌دهند و سعی می‌کنند زمان‌بندی دقیقی در امور روزانه داشته باشند (لویز و همکاران، ۲۰۱۵). برخی مادران از مهارت‌های مدیریت زمان مانند اولویت‌بندی کارها و ارزیابی زمان انجام کار استفاده می‌کنند، در دوره‌های آموزشی مدیریت زمان شرکت می‌کنند و قبل از مراجعات حضوری، جستجوی کاملی برای مدارک یا الزامات دیگر می‌کنند تا مجبور به مراجعات چندباره نشوند (آگاروال و لنکا، ۲۰۱۵). پاریک و باغچه (۲۰۱۷) بیان می‌کنند مادران کارآفرین تا حد امکان انتخاب‌هایی می‌کنند که در محیط خانه نیز بتوانند کارها را پیش ببرند. این مادران اگر امکان داشته باشند از دورکاری استقبال می‌کنند و از تلفن یا جلسات مجازی برای هماهنگی‌ها استفاده می‌نمایند. همچنین سعی می‌کنند کار را وارد خانه نکنند و زمانی که در خانه هستند، فقط روی فرزندان تمرکز کنند.

در مواجهه با چالش‌های عاطفی، مادران کارآفرین مجموعه‌ای از اقدامات را انجام می‌دهند که بار تنش‌های روانی را کاهش دهد. اصولاً کارآفرینی مادران خود پاسخی به فشار برای کار خارج از خانه و عدم رسیدگی به فرزندان است و کارآفرینی کمک می‌کند مادران به نحوی درگیر فعالیت اقتصادی شوند که فرزندان‌شان آسیب کمتری ببینند. با این حال، بسیاری از مادران کارآفرین از این احساس که ممکن است مادر خوبی نباشند، رنج می‌برند. برای دوری از تنش، استرس و احساس‌گناه مادرانه، مادران کارآفرین نیاز به تغییر ذهنیت و ایجاد نگرش مثبت (لی و تانگ، ۲۰۲۳) دارند و برای ایجاد نگرش مثبت باید با افرادی هم‌نشین شوند و از کسانی مشاوره بگیرند که قابلیت همدلی و ارائه راهکار برای حل مساله دارند. ماکولا (۲۰۲۲) بیان می‌کند مادرانی که از جانب سایرین مخصوصاً مشتریان بازخور بهتری دریافت می‌کنند و بابت نگهداری همزمان از فرزندان و کسب‌وکار مورد تشویق قرار می‌گیرند، بار روانی کمتری را تحمل می‌کنند. برخی از مادران برای کاهش نگرانی‌ها و اضطراب به خود فرزندان‌شان پناه می‌برند؛ لذا در زمان حضور در خانه، تمام تمرکز را روی ارتباط با کیفیت و رضایت کامل فرزند می‌گذارند. آنها حتی از حضور در شبکه‌های اجتماعی با انگیزه‌های غیرکسب‌وکاری اجتناب می‌کنند تا بتوانند ارتباط بهتری با فرزندان برقرار کنند (یانگ و همکاران، ۲۰۲۴). هادسون‌برین و لئونگ (۲۰۲۰) تاکید کرده‌اند که بازتعریف نقش‌ها در خانواده و کمک و حمایت همسر در تنظیم فعالیت‌ها و کاهش استرس مادران کارآفرین نقش اساسی دارد.

۳. روش‌شناسی پژوهش

برای دستیابی به هدف پژوهش حاضر که شناسایی چالش‌ها و راهکارهای تعارض نقش مادری و کارآفرینی است از رویکرد کیفی استفاده شده است و از آنجا که روش روایت‌پژوهی نسبت به سایر روش‌های کیفی، داده‌های عمیق‌تر و غنی‌تری در مورد تجربیات مادران ایرانی از تعادل کار و زندگی ارائه می‌دهد مبنای کار قرار گرفته است. روایت‌پژوهی یک روش طراحی قابل اجرا برای جمع‌آوری داده‌ها از تجربیات زندگی روزمره شرکت‌کنندگان در پژوهش است که به محققان اجازه می‌دهد مسائل اجتماعی پیچیده را در به‌صورت عمیق مطالعه کنند (کلاندینین، ۲۰۱۳).

داده‌های پژوهش از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته به دو صورت حضوری و ارتباط از طریق سکوی اسکایپ و گوگل‌میت گردآوری شده است. برای نمونه‌ها از نظر سن، تحصیلات، نوع کسب‌وکار، شهر محل سکونت و شهری و روستایی بودن محدودیتی در نظر گرفته نشده است. این گستردگی ویژگی‌ها تضمین می‌کند که همه نمونه‌ها تجربیات نسبتاً مشترکی در کارآفرینی دارند. برای اطمینان از کیفیت داده‌ها و تجربه زیسته مادران کارآفرین، سه محدودیت در انتخاب نمونه‌ها لحاظ شده است: (۱) طبق تعریف مادر کارآفرین در پیشینه، حتما تجربه مادری و کارآفرینی همزمان بوده باشد؛ (۲) مادر حداقل

دارای دو فرزند کمتر از ۱۴ سال باشد؛ ۳) سابقه راه اندازی حداقل دو کسب‌وکار را داشته باشد. با توجه به این معیارها، نمونه‌گیری هدف‌مند و در ادامه گلوله برفی صورت گرفت. به دلیل اینکه اطلاعات شخصی مثل مادری و داشتن فرزندان و تعدادشان، خصوصی است، ابتدا برای ۲۰ نفر از زنان کارآفرین موفق و متاهل که از طریق فضای مجازی شناسایی شده بودند پیامی مبنی بر هدف مطالعه و درخواست مشارکت فرستاده شد. از این تعداد، ۱۲ نفر به مشارکت تمایل داشتند که ۶ نفر به علت نداشتن معیارهای فوق، حذف شدند. با ۶ کارآفرین باقی‌مانده مصاحبه صورت گرفت و از آن‌ها خواسته شد در صورت امکان، مادرانی با شرایط موردنظر معرفی کنند که در نهایت، تعداد نمونه‌ها به ۱۴ مادر کارآفرین افزایش یافت. ملاک تعیین نمونه‌ها در روش‌های کیفی استفاده از استاندارد اشباع نظری است که به معنی رسیدن به حداکثر اطلاعات و عدم وجود حرف تازه یا داده جدید که موجب توسعه پژوهش شود می‌باشد (نل و همکاران، ۲۰۱۰). از نمونه سیزدهم نتایج مشابهی با سایر نمونه‌ها به دست آمد؛ اما برای حصول اطمینان از اشباع نظری، مصاحبه‌ها تا کارآفرین چهاردهم ادامه یافت. به منظور حفظ محرمانگی هویت مشارکت‌کنندگان پژوهش، از مصاحبه‌شوندگان خواسته شده بود در صورت تمایل از نام مستعار استفاده کنند. ده نفر تمایل به استفاده از نام کامل و واقعی خود داشتند. دو نفر تمایل به استفاده از نام کوچک‌شان و یک نفر استفاده از نام مستعارش بود. در نتیجه برای هر سیزده نفر از نام کوچک واقعی و تنها یک نفر نام مستعار برای معرفی استفاده شد. بر این اساس، مشخصات جمعیت‌شناختی مادران کارآفرین این پژوهش در جدول شماره ۱ ارائه شده است. گردش مالی کسب‌وکارها نیز جزء اطلاعات درخواست شده بود؛ البته پاسخ به این سوال الزامی نبود و تنها برای کمک احتمالی به نتیجه‌گیری بوده و به دلیل تعهد پژوهشگر به حفظ محرمانگی، از ذکر آن در جدول ۱ صرف نظر شده است.

جدول ۱. مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش

شماره مشارکت‌کننده	سن	تحصیلات	تعداد و سن فرزندان	کسب‌وکارهای راه‌اندازی شده	سن کسب‌وکار
۱	۳۲	کارشناسی مهندسی صنایع	دو فرزند ۹ و ۵ ساله	لباس‌های بافتنی، تولید محصولات چرمی	۸
۲	۴۶	دکترای مدیریت کسب‌وکار	دو فرزند ۱۴ و ۹ ساله	کارگاه قالی‌بافی، مزرعه گل محمدی تولید گلاب، تولید و صادرات زعفران	۹
۳	۴۰	پزشکی عمومی	دو فرزند ۱۲ و ۱۰ ساله	کلینیک‌های زیبایی و تناسب اندام، گردشگری سلامت	۱۰
۴	۳۳	کارشناس ارشد مدیریت کسب‌وکار	سه فرزند ۶، ۱۰ و ۱ ساله	تولید محتوا و طراحی سایت، مربی‌گری کسب‌وکار	۳
۵	۳۷	دانشجوی دکتری مدیریت	چهار فرزند ۱۷، ۱۲، ۱۱ و ۷ ساله	شرکت تعاونی بانوان کارآفرین، صادرکننده‌ی صنایع دستی	۱۷
۶	۳۵	کارشناس معماری	سه فرزند ۵، ۱۰ و ۳ ساله و یک فرزند ۲ ماهه	تولید گلدان‌های بتنی، تولید لباس مخصوص دختران نوجوان	۶
۷	۴۱	کارشناس صنایع دستی	سه فرزند ۱۶، ۱۳ و ۳ ساله	مهدکودک، طراحی و تولید لباس نوجوان	۱۰
۸	۴۱	کارشناس حقوق	سه فرزند ۱۸، ۱۳ و ۶ ساله	شرکت حمل‌ونقل، تولید و بسته‌بندی گوشت	۱۶
۹	۳۶	کارشناس نرم افزار	سه فرزند ۹، ۱۴ و ۶ ساله	تولید شمع، تاسیس آموزشگاه فنی و حرفه‌ای، تولید قالب‌های سیلیکونی	۶
۱۰	۳۹	کارشناس ارشد معماری	دو فرزند ۹ و ۵ ساله	اسباب‌بازی و آموزش کودکان	۶
۱۱	۳۶	کارشناس ارشد شهرسازی	سه فرزند ۹ و ۴ ساله و یک فرزند ۸ ماهه	اسباب‌بازی و آموزش کودکان	۶
۱۲	۳۴	لیسانس اقتصاد	سه فرزند ۷، ۱۰ و ۵ ساله	تولید عروسک، سیسمونی کودک و تخت‌های دوطبقه چوبی	۸
۱۳	۲۸	فوق دیپلم حسابداری	دو فرزند ۶ و ۳ ساله	تولید ادویه و دمنوش خانگی، تولید شیرینی و حلواي محلی	۵
۱۴	۳۴	کارشناسی مدیریت صنعتی	دو فرزند ۹ و ۴ ساله	تهیه کیک و دسر، بادکنک و گل‌آرایی و طراحی سفره عقد	۷

روش تحلیل داده‌ها: برای تحلیل داده‌ها از روایت‌پژوهی استفاده شده است. این روش با تأکید بر عمق، غنا، و پیچیدگی داده‌های انسانی، ابزاری قدرتمند برای درک بهتر تجربه‌های زیسته مادران کارآفرین در فعالیت چندوجهی است و به

پژوهشگر کمک می‌کند نه تنها مبتنی بر دیدگاه‌های کمی، بلکه از منظر کیفی و انسانی که شامل مسیرهای غیرخطی و تغییرات پویا است، به موضوع نگاه کند. متن مصاحبه‌ها به مثابه منبع اولیه داده در تحقیق روایی نقش اساسی در معنا بخشیدن به داستان‌های شخصی شرکت‌کنندگان در تحقیق دارند. بنابراین تحلیل روایات موجود در متن مصاحبه فراتر از ساختن داستان است و شامل مجموعه پیچیده‌ای از فرآیندهای تحلیلی است. پیشینه، فنون و رویکردهای متنوع را برای تحلیل داده‌های روایی پیشنهاد می‌کند. هیچ روش واحدی برای تحلیل روایی وجود ندارد، زیرا داستان به اشکال مختلف قابل روایت و در اشکال مختلف قابل بازروایی است و محققان باید خودشان روش و فرآیند تحقیق را انتخاب کنند (الرنشاو و کرسول، ۲۰۰۲). برای تحلیل روایت چندین روش پیشنهاد شده است که رویکرد تحلیل مضمون، انتقادی، ساختاری، عملکردی و تفسیری از آن جمله هستند که در این پژوهش از تحلیل مضمون استفاده می‌شود.

به صورت تفصیلی‌تر، تحلیل داده‌ها در دو مرحله صورت گرفته است. اولین مرحله، بازروایی با استفاده از رویکرد حل مسئله الرنشاو و کریسول (۲۰۰۲) است. برای رسیدن به عناصر اصلی، روایت‌ها در ابعاد شخصیت، موقعیت، مسئله، اقدامات و راه حل چارچوب‌بندی شد. پس از انجام مصاحبه، از طریق گوش دادن به صدای ضبط‌شده متن کلمه به کلمه رونویسی شد. سپس رونوشت‌ها به دقت در برابر صوت بررسی شدند. یادداشت‌های میدانی نیز در برخی قسمت‌ها به متن اضافه شد. آشنایی با داده‌ها از طریق خواندن چندین باره متن صورت گرفت. از طریق این تعامل و تجزیه و تحلیل داده‌ها، عناصر اصلی و کلیدی داستان شناسایی و پیش‌نویس روایت شکل گرفت. این رونوشت‌ها و غوطه‌ور شدن در داده‌ها باعث شد شخصیت‌ها، افکار و احساسات، باورها و نگرش‌ها، تجربیات و تعاملات و مکان و زمان رویدادهای روایت شناسایی شود. سپس با تامل در عناصر داستان و ترتیب وقایع، یک ترسیم زمانی صورت گرفت و رویدادها و وقایع سازماندهی شدند. از طریق این سازماندهی و تحلیل داده‌ها، عناصر اصلی و کلیدی داستان شناسایی و پیش‌نویس روایت شکل گرفت. در این مرحله، اگرچه زمان و مکان و تعاملات در داستان شرکت‌کننده‌ها مشخص شد و درک تجربیات مادران را تسهیل می‌کرد، اما معنای آن هنوز کامل نشده است و در برخی موارد، پیوندهای گمشده باقی ماندند. بنابراین در مواردی به مصاحبه‌های بعدی نیاز بود. پس از تحلیل و ترسیم زمانی، رونوشت برای مشارکت‌کنندگان فرستاده شد تا مشخص شود آیا دقیقاً مقصود شرکت‌کننده را منعکس می‌کند یا نه.

در مرحله دوم، از تحلیل موضوعی از روش پرکاربرد برای شناسایی، بررسی و کدگذاری داده‌ها استفاده شد (کلاندینین، ۲۰۱۳). تفسیر و تکامل معنا سازی از طریق تحلیل مضمون برای تبدیل داده‌های متنی به داده‌های غنی و تفصیلی با روش کدگذاری براون و کلارک (۲۰۰۶) در شش گام صورت گرفت. در گام نخست، برای آشنایی با داده‌ها، پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها در قالب نرم‌افزار نوشتاری، متن چندین بار بازخوانی و ایده‌های اولیه برای کدگذاری یادداشت شد. در گام دوم، همراه با خوانش متن، سطر به سطر متن هر مصاحبه مطالعه و کدگذاری باز انجام شد. در این گام، در مجموع ۴۴۳ کد از مصاحبه‌ها استخراج شد. در گام سوم، با قرار دادن کدهای مرتبط بر اساس سنخیت مفهومی، مضامین یا تم‌های فرعی شکل گرفت. به این ترتیب که کدهای هم مفهوم (با پیام مشابه) ذیل یک مضمون یا تم فرعی قرار گرفتند و تم‌ها به گونه‌ای نامگذاری شدند که گویای کدها باشند. در گام چهارم، شبکه مضامین یا تم‌های اصلی شناسایی شدند. گام پنجم تحلیل شبکه مضمون، شامل تعریف، نام‌گذاری و توضیح و توصیف مضمون‌های اصلی و بررسی رابطه مضمون‌های فرعی و اصلی است. در این مرحله، مضمون‌ها در سه سطح (۱) فراگیر، (۲) سازمان‌دهنده و (۳) پایه طبقه‌بندی می‌شوند. مضامین پایه، کوچک‌ترین و خاص‌ترین واحدهای معنایی هستند که از داده‌ها استخراج می‌شوند. این مضامین اغلب از متون یا مشاهدات مستقیم شکل گرفته‌اند و مبنای ایجاد سطوح بالاتر تحلیل را تشکیل می‌دهند. در این مرحله، پژوهشگر با استفاده از کدگذاری باز، داده‌های خام را به اجزای کوچک‌تر تقسیم کرده و کدهای مفهومی اولیه را شناسایی و استخراج می‌کند. در مرحله دوم، مضمون‌های سازمان‌دهنده با استفاده از کدگذاری محوری شناسایی می‌شوند. در این سطح، پژوهشگر داده‌ها و کدهای حاصل از مرحله کدگذاری باز را بررسی می‌کند تا روابط علی، زمینه‌ای و ساختاری بین دسته‌ها را شناسایی کند. در بالاترین سطح، مفاهیم و

مقوله‌های حاصل از کدگذاری باز و محوری با استفاده از کدگذاری انتخابی یکپارچه می‌شوند تا نظریه‌ی مرکزی یا مدل نهایی ساخته شود. مضمون‌های فراگیری که در این سطح شناسایی می‌شوند، مفاهیمی هستند که چارچوب کلی موضوع را نشان می‌دهند که در پژوهش حاضر، شامل مفهوم، چالش‌ها و راهکارهای عدم تعادل کار و زندگی می‌باشند. در گام ششم و پایانی، گزارش حاصل از تحلیل مضمون در قالب یافته‌ها تدوین و ارائه شد.

روایی و پایایی پژوهش: برای اطمینان از اعتبار پژوهش، از تکنیک‌های لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) و کرسول (۲۰۱۳) در خصوص روایی پژوهش‌های کیفی استفاده شد. نظر لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) روایی را معادل اطمینان از صحت یافته‌ها دانسته‌اند که هدف آن، متقاعد کردن خواننده پژوهش، در نقش قضاوت‌کننده مبنی بر وجود پشتوانه کافی جهت ادعاست و این امر، مستلزم ارائه توجیه، شواهد و استدلال کافی، قاطع و مستحکم توسط پژوهشگر است. کرسول (۲۰۱۳) اعتبارسنجی پژوهش کیفی را تلاش پژوهشگر و مشارکت‌کنندگان برای ارزیابی دقت یافته‌ها می‌داند که عواملی مانند مدت زمان صرف شده برای کار میدانی پژوهش، توصیفات غنی موجود در داده‌ها و نزدیک بودن پژوهشگر با مشارکت‌کنندگان بر آن موثرند.

بر اساس دیدگاه‌های پیشگفته در پژوهش حاضر، تلاش شده است مشارکت‌کنندگان با حداکثر تنوع انتخاب شوند و محدودیتی برای نمونه‌ها از نظر تحصیلات، سن، شهری و روستایی بودن و نوع کسب و کار در نظر گرفته نشود. نمونه‌گیری تا رسیدن داده‌ها به حد اشباع ادامه یافت و مناسب‌ترین واحد معنایی انتخاب شد. از جمله فنون حیاتی لینکلن و گوبا برای تثبیت روایی، دریافت نظر مشارکت‌کنندگان درباره اعتبار یافته‌ها و تفسیر نتایج پژوهش است. بدین منظور متن مصاحبه، چهارچوب روایت-ها، کدهای استخراج شده و تفاسیر به مشارکت‌کنندگان ارائه شد و آنها درباره صحت و سقم آن اظهار نظر کرده و در صورت داشتن هرگونه مغایرت، مراتب مورد توجه و بررسی قرار می‌گرفت. همچنین پژوهشگر مواردی را که مبهم بود یا منظور مشارکت‌کننده به درستی درک نمی‌شد از طریق مصاحبه بعدی از طریق تماس تلفنی یا استفاده از شبکه‌های مجازی، شفاف‌سازی می‌نمود. اقدام دیگر برای افزایش اعتبار پژوهش استفاده از راهبرد سه‌گانه‌سازی^۱ بوده است که علاوه بر مصاحبه، از سایر داده‌های میدانی شامل مصاحبه‌های تصویری یا چاپ شده در مجلات و اطلاعات تارنماها یا صفحات شخصی و کاری مشارکت‌کنندگان استفاده شد. همچنین متن مصاحبه‌ها به همراه کدگذاری و طبقه‌بندی کدها و مفاهیم به استاد راهنما و عضو هیئت علمی دیگر (ناظر بیرونی) ارائه و نظرات ایشان در مراحل مختلف اعمال گردید.

پایایی داده‌ها از نظر لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) بیانگر ثبات در شرایط و زمان مشابه و سازگاری در تصمیمات پژوهشگر طی فرایند تحقیق است. در این راستا تلاش شد از طولانی شدن زمان مصاحبه‌ها تا حد امکان اجتناب شود و مشارکت‌کنندگان تنها در خصوص موضوع، مورد سوال قرار گیرند. همچنین جهت تقویت ثبات پژوهش، طی مصاحبه از نرم‌افزار ضبط صدا برای ثبت دقیق روایت‌ها و پس از آن، نگارش یافته‌های ضبطی استفاده شد. در نهایت در مرحله تدوین کدها و مفاهیم، برای اطمینان از پایایی درونی، بخش‌های مختلف هر روایت مرور و بررسی شد تا اطمینان پیدا شود که آیا با هم سازگار هستند.

۴. یافته‌های پژوهش

مفهوم عدم تعادل کار و زندگی. انگیزه بیشتر مادران از کار آفرین شدن، دستیابی به تعادل در زندگی کاری است، اما به زودی متوجه می‌شوند این کار دشوارتر از آن چیزی است که تصور می‌کرده‌اند. این امر به ویژه برای زنانی که در دوره‌های پرمشغله از حمایت کافی برخوردار نیستند، بیشتر نمود دارد. مطابق جدول ۲، مفهوم عدم تعادل، مضمونی فراگیر، در چهار مضمون سازمان‌دهنده شامل تعدد نقش‌ها و مسئولیت‌ها، انتظارات و توقعات اطرافیان، تقسیم نابرابر وظایف بین زن و شوهر و مسائل پیش‌بینی نشده در کار و زندگی تبلور پیدا کرده است.

جدول ۲. نتایج تحلیل مضمون مفهوم عدم تعادل کار و زندگی

مضمون فراگیر (کدگذاری انتخابی)	مضامین سازمان‌دهنده (کدگذاری محوری)	مضامین پایه (کدگذاری باز)
مفهوم عدم تعادل کار و زندگی	تعدد نقش‌ها و مسئولیت‌ها	تمایل به مراقبت از فرزندان توسط خود مادر، رسیدگی به امور فرزندان با سن و نیاز مختلف، انجام کارهای خانه و پخت و پز، رسیدگی به درس و رفت‌وآمد فرزندان به مدرسه و کلاس‌های آموزشی، نظافت منزل، بازی با بچه‌ها، رسیدگی به امور منزل و دارو و درمان پدر و مادر مسن، انجام امور کسب و کار
	توقعات و انتظارات اطرافیان	نگهداری و پرستاری از پدر و مادر، کمک خرج بودن برای خانواده همسر، توقع هر روز سرزدن به خانواده، توقع رفتن به مراسم از قبل برنامه‌ریزی نشده
	تقسیم نابرابر وظایف بین زن و مرد	عدم همکاری همسر به بهانه کار تمام‌وقت، بی‌اهمیت بودن کار زن برای همسر
	مسائل پیش‌بینی نشده	گرانی و تورم، خرابی دستگاه‌ها، کرونا یا بیماری بچه‌ها، حوادث نامطلوب در زندگی

تعدد نقش‌ها و مسئولیت‌ها: نکته قابل توجه در مورد تمامی مادران کارآفرین پژوهش حاضر این است که با اولویت‌دادن به فرزندان‌شان، معتقد به نگهداری کودک توسط خود بودند و حداقل تا پنج سالگی از سپردن فرزند به مراکزی مانند مهدکودک اجتناب می‌کردند. به نظر می‌رسد دغدغه اصلی مادران، نبود مراقب قابل اعتماد است؛ به نحوی که اگر مادر در کنار همسر، از حمایت مادر بزرگ، پدر بزرگ، دوستان و فامیل قابل اعتماد برخوردار باشد به آنها تکیه می‌کرده است. اما، به جز مصاحبه‌شونده سوم که برای رسیدگی به امور فرزندان‌شان از سن پنج سالگی در خانه از مربی زیر نظر مادرش استفاده می‌کرد و احياناً از دو فرزندش در مهد کودک، خودش مراقب می‌کرد، بقیه مشارکت‌کنندگان خودشان مراقب اصلی و تمام‌وقت بوده‌اند. در این راستا، مصاحبه‌شونده نهم اشاره می‌کند که: «راستش من اصلاً موافق مراقبت از طرف یک نفر دیگه برای بچه‌هایم نبودم. برای همین، ۴ سال محیط کارم خونه بود. من که همه کارها رو خودم انجام می‌دادم برام سخت‌تر می‌شد سعی می‌کردم بچه‌ها رو دیگه ساعت ۹ شب بخوابونم و تا ۴ صبح کار می‌کردم خواب کم و خستگی زیاد بود، اما در عوض حال روحی من خوب بود»

با توجه به روایت‌ها و مضامین حاصل از تحلیل، بخشی از تقسیم نابرابر وظایف و مسئولیت‌های فرزندان و امور منزل، ناشی از هنجارها و کلیشه‌های اجتماعی رایج مثل مادر مراقب و مرد نان‌آور است. در این کلیشه‌ها، مرد تنها در زمان حضور در خانه در مراقبت از فرزندان یا سایر امور مشارکت دارد و گاهی به دلیل بی‌اهمیت دانستن کار مادر، عمداً ناسازگاری یا مخالفت می‌کند. مثلاً مصاحبه‌شونده سوم می‌گوید: «شوهر من که مخالف کارم بود راستش کمک هم نمی‌داد، نهایت کارش یکم بازی با بچه‌ها بود». یا مصاحبه‌شونده ششم اشاره می‌کند که: «خوب شوهرم که درگیری‌اش زیاد هست بنده خدا. راستش من دلم نمی‌آد ازش کمک بگیرم. نهایتاً میتونه یک روز کمک کنه که ارزش نداره. من ترجیح میدم خودم انجام بدم حداقل اون به کارش برسه».

دو مضمون دیگر یعنی توقعات و انتظارات اطرافیان و مسایل پیش‌بینی نشده‌ای مانند تورم، گرانی یا کرونا به این عدم تعادل دامن می‌زند. مصاحبه‌شونده پنجم توقعات دیگران را این‌گونه توصیف می‌کند: «خانواده شوهر من توقعاتشون زیاده، کلاً فکرمی‌کنن هرچی ما داریم و توی زندگی به دست می‌آریم مال اوناست. توقع دارند درآمدم رو خرج اون‌ها کنم. ولی نمی‌دونم چرا این توقع برعکس نیست و از اون‌ا چیزی به ما نرسیده». مصاحبه‌شونده سیزدهم نیز اظهار نظر مشابهی دارد: «مادر شوهرم می‌دید من پیک کارم هست و خیلی شلوغه سرم. انتظار داشت برم براش خونه تکونی کنم. سخت بود برام. مجبور بودم برای اینکه ناراحت نشه برم. خوب گاهی هم کارای پدر و مادرم رو انجام میدم که من و داداشام مثلاً با هم تقسیم کردیم، ولی عملاً داداشام می‌اندازن گردن من همه کارها رو. خوب من واقعا سخته، ولی چکار کنم پدر و مادرم هستن و مجبورم برم سراغشون».

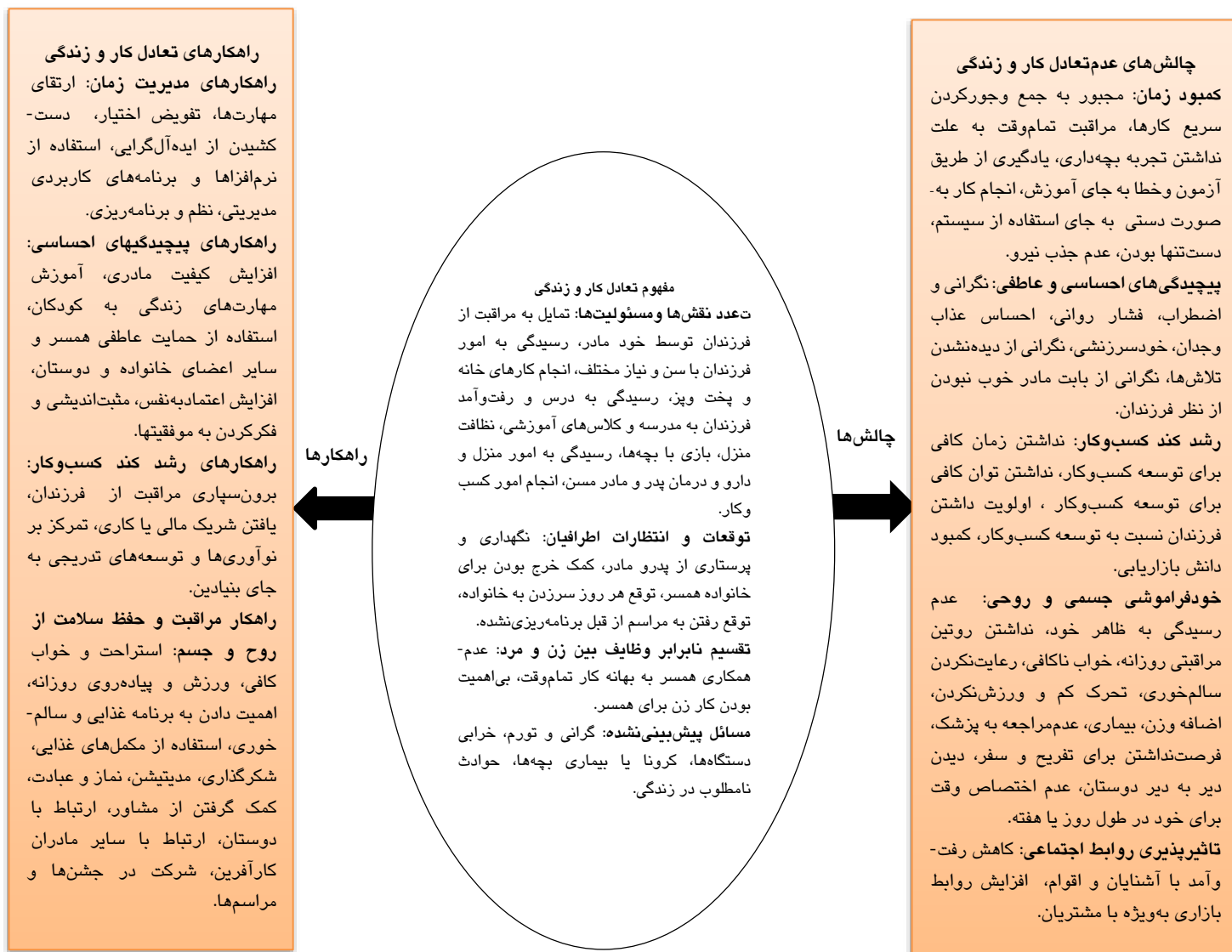
چالش‌های عدم تعادل کار و زندگی. سفر کارآفرینی مادران که جوهره نوآوری، خستگی‌ناپذیری، صبر و اراده قوی برای خوب بودن در نقش‌های دوگانه مادری و کسب و کار است، طیف وسیعی از چالش‌ها را به همراه دارد. نکته قابل توجه در تحلیل چالش‌ها اتصال زنجیره‌وار آنها است، به نحوی که هر چالش می‌تواند موجب یا تشدیدکننده‌ی چالش دیگر باشد. در پژوهش

حاضر، پنج چالش در قالب مضامین سازمان‌دهنده شناسایی شد که در ادامه، مهمترین چالش‌های عدم تعادل کار و زندگی با مرور برخی تأییدات متنی مورد بررسی قرار می‌گیرد:

جدول ۳. نتایج تحلیل مضمون چالش‌های عدم تعادل کار و زندگی

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
چالش‌های عدم تعادل کار و زندگی	کمبود زمان	مجبور به جمع و جورکردن سریع کارها، مراقبت تمام‌وقت به علت نداشتن تجربه بچه‌داری، یادگیری از طریق آزمون و خطا به جای آموزش، انجام کار به صورت دستی به جای استفاده از سیستم، دست‌تتها بودن، عدم جذب نیرو
	پیچیدگی‌های احساسی و عاطفی	نگرانی و اضطراب، فشار روانی، احساس عذاب وجدان، خودسرزندی، نگرانی از دیده‌نشدن تلاش‌ها، نگرانی از بابت مادر خوب نبودن از نظر فرزندان
	رشد کند کسب‌وکار	نداشتن زمان کافی برای توسعه کسب‌وکار، نداشتن توان کافی برای توسعه کسب‌وکار، اولویت داشتن فرزندان نسبت به توسعه کسب‌وکار، کمبود دانش بازاریابی
	خودفراموشی جسمی و روحی	عدم رسیدگی به ظاهر خود، نداشتن روتین مراقبتی روزانه، خواب ناکافی، رعایت نکردن سالم‌خوری، تحرک کم و ورزش نکردن، اضافه وزن، بیماری، عدم مراجعه به پزشک، فرصت‌نداشتن برای تفریح و سفر، دیدن دیر به دیر دوستان، عدم اختصاص وقت برای خود در طول روز یا هفته
	تاثیرپذیری روابط اجتماعی	کاهش رفت‌وآمد با آشنایان و اقوام، افزایش روابط بازاری به‌ویژه با مشتریان

کمبود زمان: یکی از مهمترین پیامدهای تعدد وظایف و عدم تعادل کار و زندگی، کمبود زمان است که باعث می‌شود مادران کارآفرین بسیاری از فعالیت‌ها را به زمان خواب و استراحت کودکان مانند آخر شب، صبح زود یا ایام تعطیل موکول کنند. چالش دیگر مرتبط با محدودیت‌های زمانی، کمبود دانش و تجربه از یک سو و وسواس و ایده‌آل‌گرایی کارآفرین از سوی دیگر است. همچنین بسیاری از مادران کارآفرین در شروع کسب‌وکار دست تنها هستند و امکان گرفتن نیرو ندارند که به چالش زمانی دامن می‌زند. همه مادران مشارکت‌کننده در پژوهش اذعان کردند که به علت بی‌تجربگی و حساسیت بی‌دلیل، زمان بیش‌ازحدی را از دست داده‌اند. روایت مصاحبه‌شونده ششم، نمونه‌ای از این چالش‌هاست: «اون موقع خیلی هم کارم زمانبر بود، چون همه الگوها رو دستی می‌کشیدم و این خیلی زمان می‌برد. اما بعداً همه طرحها رو صنعتی و سیستمی کردم. الان خیلی راحت‌ترم و کار طراحی خیلی کمتر برام زمان می‌بره، چون دیگه نیاز نیست روی کاغذ بکشم. خب تجربه هم کمک می‌کنه. به مرور تجربه‌ام هم بیشتر شد و مثل قبل نیاز به زمان زیاد نداشتم. از طرفی تجربه بچه‌داری هم نداشتم، این بود که تمام طول روز رو مشغول بچه‌داری بودم. کم کم یاد گرفتم خب نیاز نیست انقدر براش وقت بذارم و بچه که هر لحظه محافظ نمی‌خواد. البته اینکه من دست تنها بودم هم خودش یه عامل دیگه طول کشیدن کارام بود». روایت مصاحبه‌شونده یازدهم نیز بازنمایی دیگری از این چالش‌ها است: «برای بچه اول، تمرکز کامل من روی کلاس و آموزش بچه‌داری و کسب مهارت و مسائل تربیتی و سلامتی بود. من وقت زیادی برای دخترم می‌گذاشتم. از طرفی کارم هم اوایل زمان‌برتر بود. اما الان مثل اون موقع نیستم. کمتر از اون زمان رو برای سه تا بچه وقت می‌گذارم و هم در کنارش، کار خودم رو انجام می‌دم». **چالش‌های عاطفی:** مضمون مشهود دیگر در تجربه تمامی مادران، چالش عاطفی و احساسی بوده است. تقریباً تمامی مشاکت‌کنندگان تجربه منفی استرس، نگرانی و اضطراب را به خاطر احساس گناه، عذاب وجدان و خودسرزندی گزارش کرده‌اند که ناشی از در دسترس نبودن، ترک فرزندان و اولویت‌دادن به کسب‌وکار بوده است. روایت این مادران همراه با احساس نگرانی از نارضایتی فرزندان و دیده‌نشدن تلاش‌های آنها برای خانواده بود. مادران کارآفرین مانند هر مادر دیگری دغدغه دارند که توسط فرزندان، مادر خوبی دانسته شوند که با کار زیاد و دوری از فرزندان، این احساس می‌تواند آسیب ببیند.

شکل ۱. الگوی پژوهش مبتنی بر مفهوم، چالش‌ها و راهکارهای تعارض کار و زندگی

روایت مصاحبه‌شونده نهم، بخشی از این چالش‌ها را بازگو می‌کند: «خیلی وقت‌ها عذاب وجدان‌های مادرانه و احساساتی که همه مادرا دارن برام پیش می‌ومد و به این فکر می‌کردم با اینکه انقدر حواسم به بچه‌ها هست یه وقتایی نکنه براشون کم گذاشته باشم. خب خیلی وقتها استرس پیش می‌ومد درمورد بچه‌ها. همیشه خواستم بهشون بفهمونم که اونا اولویت زندگی‌ام هستن، اینکه فهمیدن و درک کردن رو نمی‌دونم». البته بر اساس بیشتر روایت‌ها، بخش زیادی از احساسات منفی به مرور و با پیشرفت کار و یا با طی شدن مراحل حساس رشد مثل شیرخوارگی و رسیدن به سنین بالاتر، کمتر می‌شود. همچنین چالش‌های احساسی با افزایش تجربه مادر، ورود فرزندان بعدی و فاصله گرفتن از حساسیت‌های بی‌مورد تعدیل می‌شود. روایت گلنار در این راستا است: «به خصوص دختر اولم از بس همیشه با خودم بود، به هم خیلی وابسته شده بودیم. همه‌اش منو دچار استرس و احساس عذاب وجدان می‌کرد و می‌ترسیدم نکنه براش کم گذاشته باشم. اما بعدا همه چیز روی روال افتاد و به مرور این نگرانی‌ها کم شد» (مصاحبه‌شونده دوازدهم).

محدودیت رشد کسب‌وکار: بیشتر مشارکت‌کنندگان حداقل تا زمان مدرسه فرزندان‌شان، عامدانه از برخی فرصت‌های رشد کسب‌وکار استفاده نکرده‌اند. روایت مصاحبه‌شونده ششم همین را می‌گوید: «یه توضیحی بدم در مورد فرصت‌ها. خب اون کسی که بچه نداره انگار با سرعت ۸۰ تا و هر روز داره کار میکنه، اما کسی که بچه داره به خاطر شرایطش با اینکه همون انرژی و همون علاقه رو میذاره، به خاطر شرایط باید سرعتش رو در حد ۳۰ نگه داره. ممکنه اون فرد یک سال به اهدافش

برسه و شما در عرض ۳ یا ۴ سال». یا مصاحبه‌شونده پنجم می‌گوید: «به نظر خودم من الان پنج تا پروژه دارم؛ چهار تا پروژه تربیت انسان و یکی هم کارم که همیشه برام تربیت خیلی مهمتر بوده و هست. من همیشه کار رو مسئولیت دوم میدونستم و اینطور بهش نگاه می‌کردم. با اینکه مشتری هم داشتم، اما بیش از این توان و وقت نداشتم». با وجود این محدودیت‌ها، تقریباً تمامی مشارکت‌کنندگان خود را فردی موفق تلقی می‌کرده‌اند و رشد را نه تنها دارای بعد مالی، بلکه شامل حال خوب، احساس موفقیت، اشتغال‌زایی برای دیگران، رشد شخصی و در مواردی ادامه تحصیل، موفقیت فرزندان و حس افتخار فرزندان به مادر دانسته‌اند. روایت مصاحبه‌شونده یازدهم به خوبی این نکته را بیان می‌کند: «برای من کارآفرینی به لحاظ شخصی، رشد خیلی بالایی داشت ... از اون مهم‌تر این حس که زمینه رشد افرادی که قراره روزی از من خیلی بهتر بشن رو فراهم کنم برام خیلی زیبا بود». یا مصاحبه‌شونده اول که می‌گوید: «درسته که من تا حالا به خاطر اولویت‌بودن بچه هام کارم رو اونطور که باید توسعه ندادم، اما وقتی خودم رو با قبل خودم یا الان بقیه مقایسه می‌کنم می‌بینم چه قدر نسبت به قبل از بچه‌دار شدن پیشرفت کردم». تحلیل عمیق‌تر داده‌ها نشان می‌دهد اگر مادران کارآفرین را بر اساس سابقه قبلی کسب‌وکار به دو دسته تقسیم کنیم، مادرانی با تجربه بیشتر، رشد نسبتاً سریع‌تر و گردش مالی بالاتری را تجربه کرده‌اند.

خودفراموشی یا عدم خودمراقبتی: بیشتر مادران کارآفرین، به علت مسئولیت‌های چندگانه و از دست رفتن تعادل کار و زندگی، زمان کمی برای رسیدگی پزشکی، فیزیکی و روحی به خودشان اختصاص می‌دهند، این چالش، خودفراموشی یا عدم خودمراقبتی است. بررسی روایت‌ها نشان می‌دهد به جز مینا که پزشک است و در زمینه زیبایی و سلامت فعالیت می‌کند و آزاده که قبلاً مربی کاراته بوده و هنوز طبق عادت در خانه ورزش می‌کند، سایر مادران کارآفرین با وجود احساس نیاز به رسیدگی به سلامت جسم و روح، اقدامات خیلی خاص و مداومی انجام نمی‌دهند. این مادران تنها در نظر دارند مواردی مثل ورزش و پیاده‌روی را در برنامه‌های آتی خود قرار دهند. روایت مصاحبه‌شونده سیزدهم به خوبی این مطلب را بازگو می‌کند: «راستش دیگه با دوتا بچه و این حجم کار الان واقعا فرصت زیادی برای رسیدن به خودم ندارم؛ ولی خوب سعی می‌کنم وقتایی رو تفریح خانوادگی بزارم، مثلاً رستوران یا پارکی برم. برای سلامت جسمی راستش واقعا وقت ندارم، ولی در آینده برنامه دارم برم باشگاه».

تأثیرپذیری روابط اجتماعی و کاری: با بررسی روایت‌های موجود، دو تأثیر متضاد در کمیت و کیفیت روابط مشارکت‌کنندگان قابل‌مشاهده است. از یک سو بیشتر روایت‌ها بیانگر کاهش روابط خانوادگی و دوستانه بعد از ورود به فرایند کارآفرینی است و از سوی دیگر، تقریباً تمامی مشارکت‌کنندگان سطح بالایی از روابط اجتماعی و کاری را با واسطه‌ها، مشتریان، مشاوران کسب‌وکار و سایر مادران یا کارآفرینان گزارش کرده‌اند و معتقدند روابط اجتماعی آنها تقویت شده است. مصاحبه‌شونده سیزدهم این وضعیت را اینگونه روایت می‌کند: «خوب ما عرب‌ها اتفاقاً خیلی روابط فامیلیمون قویه، ولی از وقتی کار می‌کنم و مسئولیتم زیاد شده، ارتباطم با فامیل و دوست و آشنا کم شده. دیگه مثل قبل فرصت نمی‌کنم به فامیل سرزنم. برای همین می‌گم روابطم کم شده». یا مصاحبه‌شونده چهاردهم می‌گوید: «من از وقتی کار می‌کنم ارتباطم با فامیل خیلی کم نشده، اما رفت و آمدم کم شده. خوب حالا درگیرم دو تا بچه و کار هستم. ولی در مجموع توی کار نیاز هست که شما با همه مشتری‌ها و همکارها، تامین‌کننده‌ها حتی چند تا رقیب ارتباط داشته باشی. به نظرم اگه روابط رو اینطور حساب کنید کم نشده، تازه زیاد هم شده».

راهکارهای تعادل کار و زندگی. طبق جدول ۴، راهکارهای تعادل کار و زندگی در ذیل چهار مضمون سازمان‌دهنده شامل مدیریت زمان، پیچیدگی‌های احساسی، رشد کسب‌وکار و حفظ سلامت روحی و جسمی شناسایی شد. در ادامه، این راهکارها به تفصیل مورد بحث قرار می‌گیرد.

جدول ۴. نتایج تحلیل مضمون راهکارهای عدم‌تبادل کار و زندگی

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
مفهوم راهکارهای عدم تبادل کار و زندگی	مدیریت زمان	ارتقای مهارت‌ها، تفویض اختیار، دست‌کشیدن از ایده‌آل‌گرایی، استفاده از نرم‌افزارها و برنامه‌های کاربردی مدیریتی، نظم و برنامه‌ریزی
	پپچیدگی‌های احساسی	افزایش کیفیت مادری، آموزش مهارت‌های زندگی به کودکان، استفاده از حمایت عاطفی همسر و سایر اعضای خانواده و دوستان، افزایش اعتمادبه‌نفس، مثبت‌اندیشی و فکرکردن به موفقیتها
	رشد کسب‌وکار	برون‌سپاری مراقبت از فرزندان، یافتن شریک مالی یا کاری، تمرکز بر نوآوری‌ها و توسعه‌های تدریجی به جای بنیادین
	مراقبت و حفظ سلامت از روح و جسم	استراحت و خواب کافی، ورزش و پیاده‌روی روزانه، اهمیت دادن به برنامه غذایی و سالم‌خوری، استفاده از مکمل‌های غذایی، شکرگذاری، مدیتیشن، نماز و عبادت، کمک گرفتن از مشاور، ارتباط با دوستان، ارتباط با سایر مادران کارآفرین، شرکت در جشن‌ها و مراسم‌ها، مجبور به جمع و جورکردن سریع کارها، مراقبت تمام‌وقت به علت نداشتن تجربه بچه‌داری، یادگیری از طریق آزمون و خطا به جای آموزش، انجام کار به‌صورت دستی به جای استفاده از سیستم، دست‌تنها بودن، عدم جذب نیرو

راهکارهای مدیریت زمان: مصاحبه‌شوندگان به اتفاق معتقدند زمان بسیار زیادی برای مراقبت از فرزند اول سپری می‌کرده‌اند، درحالی که با آمدن فرزندان بعدی، زمان خیلی کمتری صرف می‌شده است. این امر نه تنها به علت کسب تجربه و مهارت فرزندپروری، کاهش حساسیت نسبت به مراقبت فرزندان، سرگرم شدن فرزندان با هم و نیاز کمتر به مادر، کسب مهارت مدیریت و برنامه‌ریزی و استفاده بهینه از زمان بوده است. همچنین مادران فعالیت‌های کاری را در زمان خواب کودکان یا زمان حضور در مدرسه و گاهی در مواقع ضروری در پایان هفته‌ها یا اوقاتی که همسران در خانه هستند و فرصت مراقبت از کودکان را دارند، انجام می‌دهند. منعطف کردن ساعات کار بر اساس شرایط، برون‌سپاری مسئولیت‌ها با استخدام نیروی کار و یا استخدام کمک‌یاری برای مراقبت از فرزندان و امور منزل از دیگر راهکارهای موثر مادران کارآفرین در مواقع ضروری است. مصاحبه‌شونده هفتم اقداماتی که برای مدیریت زمان انجام داده است را اینگونه روایت می‌کند: «ساعت کاری که منعطف هست و دست خودم، اما برنامه‌ریزی دقیق داریم. الان با سه تا بچه همون زمان رو که برای بچه اولم می‌داشتم می‌ذارم حتی کمتر. روزهای کاری سجاد رو مادرشوهرم یا دختر بزرگم نگه می‌دارند. الان نیروها هستند و فقط طراحی و امور نظارتی با خودمه که طراحی هم دیگه با دست نیست طول بکشه».

راهکارهای چالش عاطفی: مادران مشارکت‌کننده معتقدند چالش‌های عاطفی اگرچه به‌طور کامل از بین نمی‌روند، با کسب تجربه و کاهش حساسیت‌ها تعدیل می‌شوند و تلاش مادر برای افزایش کیفیت مادری (با اقداماتی مانند وقت گذاشتن با فرزندان، لذت بردن از فضای مادر و فرزندی و انجام کارهای مورد علاقه فرزندان مثل بازی‌های متنوع) و آموزش مهارت‌های زندگی به فرزندان، راهکارهایی برای غلبه بر چالش‌های عاطفی موثر هستند. همچنین، تغییر دیدگاه مثل افزایش اعتمادبه‌نفس و مثبت‌اندیشی، کمک گرفتن از مشاور و استفاده از تجربیات سایر مادران، سهم بزرگی در کاهش این چالش‌ها دارد. بخشی از این راهکارها به‌خوبی در روایت مصاحبه‌شونده هشتم آمده است: «خوب من خیلی از تجربیات دیگران استفاده می‌کنم به بچه‌هام خیلی چیزها یاد یادم تا وقتی نیستم خیالم راحت باشه. بااینحال، کلا من خودم رو دلداری میدم میگم من مادری هستم که عاشق کار و فرزندانم هستم. من یک مادر موفقم و بچه‌هام بهم افتخار می‌کنن پس برای چی خودم رو دچار عذاب می‌کنم». راهکارهای خودمراقبتی: مشارکت‌کنندگان به راهکارهای متنوعی برای خودمراقبتی اشاره کردند که تلاش برای حداقل شش ساعت خواب باکیفیت، استراحت کافی در طول روز، تفریح با خانواده و دوستان به‌ویژه آخر هفته‌ها، وقت گذاشتن حتی اندک برای خود در طول روز و هفته و انجام فعالیت‌های لذت‌بخش مانند خواندن کتاب و گوش کردن به موسیقی و نوشیدن قهوه از مهم‌ترین آنها می‌باشد. همچنین برنامه‌ریزی غذایی سالم، انجام فعالیت‌های ورزشی، استفاده از مکمل‌های غذایی، انجام فعالیت‌های آرامش‌بخش مثل دعا، عبادت، مدیتیشن و شکرگذاری روزانه، ارتباط با افراد باتجربه و جشن گرفتن برای موفقیت‌ها از جانب حداقل دو مشارکت‌کننده مورد اشاره قرار گرفته است.

راهکارهای رشد کند کسب‌وکار: تقریباً تمامی مشارکت‌کنندگان به صراحت اعلام کردند که اگر تعارضی میان کیفیت تربیت فرزندان و توسعه کسب‌وکار احساس کنند، اولویت را به فرزندان‌شان می‌دهند. بیشترین تعارضی که به رشد کسب‌وکار لطمه زده است به دو سه سال ابتدایی فرزند اول مربوط بوده است که مادران کارآفرین با برون‌سپاری مراقبت از فرزندان، یافتن شریک مالی یا کاری، تمرکز بر نوآوری‌ها و توسعه‌های تدریجی به جای بنیادین به تدریج بر این تعارض غلبه می‌کنند.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج تحقیق با توجه به گزاره‌های تحقیق، در سه بخش شامل مفاهیم، چالش‌ها و راهکارهای تعادل کار و زندگی سازماندهی شدند. در مورد مفاهیم تعادل کار و زندگی، تعدد نقش‌ها و مسئولیت‌ها پرتکرارترین مضمون بوده است که ایجاد تعادل میان نقش‌ها را دشوار کرده است. مادران کارآفرین نسبت به تمامی کارآفرینان دیگر مجموعه متنوع‌تری از نقش‌ها را ایفا می‌کنند. این مادران، معمولاً متولی انجام نقش‌های چندگانه مادری و مراقبت از فرزندان، امور منزل، نظافت و پخت‌وپز، همسرمداری، مسئولیت در قبال والدین و در کنار همه اینها، انجام امور کسب‌وکار هستند. تقسیم نابرابر و انتظارات پیرامون نقش که مبتنی بر تصویر مرد نان‌آور مسئول تأمین اقتصاد و زن مراقب که مسئول تأمین نیازهای عاطفی خانواده است، برای مردان مسئولیتی در امور خانه‌داری و نگهداری فرزندان ایجاد نمی‌کند. همراستا با این موارد، توقعات خارج از توان خانواده‌ها و اطرافیان از مادر مانند انتظارات خانواده شوهر از عروس که اغلب متأثر از عرف و سنت‌های رایج است، موجب برهم‌خوردن بیشتر تعادل در زندگی می‌شود. تعدد نقش‌ها به‌عنوان عامل اصلی عدم تعادل کار و زندگی در مطالعات قبلی نه‌تنها در فرهنگ‌های شرقی مانند پاکستان (رحمان و رومی، ۲۰۱۲) بلکه حتی در فرهنگ استرالیا (نل و همکاران، ۲۰۱۰) و آمریکا (روتیگیانو، ۲۰۲۴) شناسایی شده است. این تعدد نقش‌ها مادران کارآفرین را مستعد هزینه‌های روانی و اجتماعی چون احساس گناه، کاهش رضایت، مشکلات خانوادگی، کاهش رشد کسب‌وکار و افت کیفیت زندگی مادران می‌کند که چنین پیامدهایی در مطالعات پیشین نیز گزارش شده است (خان و رولندز، ۲۰۱۸؛ دالیوال وراچنا، ۲۰۲۲).

عدم مشارکت همسران در بیشتر روایت‌های مشارکت‌کنندگان مورد اشاره قرار گرفته است که متعادل‌سازی کار و زندگی را دشوارتر می‌کند. نصیر و شمیم (۲۰۲۴) ضمن اشاره به چنین مسأله‌ای در مورد کارآفرینان نیجریه‌ای، این عدم مشارکت را ناشی از فرهنگ مردسالار و شیوه‌های اجتماعی شدن افراد در جامعه می‌دانند؛ به‌نحوی که بخش بزرگی از جامعه کارآفرینی مادران را جدی نمی‌گیرد و حتی نسبت به آن نگرش منفی دارد. اما، برخی کارآفرینانی که از حمایت همسران برخوردار بوده‌اند در مواجهه با چالش‌ها راحت‌تر عمل کرده‌اند. نقش‌های مختلفی برای همسران حامی مانند مشاوره در کسب‌وکار، کمک دائمی در نگهداری فرزند، پشتیبانی احساسی، کمک به تأمین مالی کسب‌وکار و احترام به تصمیمات همسر برشمرده شده است که به نقش مشاور و نگهداری فرزند در تحقیقات پیشین هم اشاره شده بود (رودریگوز و همکاران، ۲۰۲۳؛ کوماراناتونگه، ۲۰۲۳).

در کنار این محدودیت‌های هنجاری و ساختاری، برخی مسایل پیش‌بینی‌نشده در کار و زندگی مانند تورم، شرایط اقتصادی و بیماری فرزندان به تمرکز بیشتر مادران بر یکی از دو هویت شغلی یا مادری می‌انجامد. از آنجا که هر دو نقش مادری و شغلی نیازمند توجه و صرف زمان و انرژی زیاد هستند، ترجیح یکی بر دیگری، موجب کاهش تعهد به نقش دیگر می‌شود که البته در مورد مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر، خانواده و فرزندان نسبت به کارآفرینی ترجیح داشته است. این چالش برای مادران با کار در شب، خستگی، استرس و آشفتگی ذهنی همراه است و در ادامه، زمینه‌ساز چالش‌های بعدی مثل کمبود زمان و خودفراموشی می‌شود. تقریباً تمام مادران کارآفرین مشارکت‌کننده معتقد به مراقبت از فرزندان حداقل در سنین زیر پنج سال توسط خود هستند و از مهدکودک و مربی برای مراقبت از کودکان استفاده نمی‌کنند. از نظر عبدالسلام و الحداد (۲۰۲۰) ارزش‌های دینی در جوامع مذهبی بر شکل‌گیری نگرش کارآفرینی موثر است و نقش زنان با وجود تحصیلات و مهارت‌های عالی، حول محور خانواده می‌چرخد. تقسیم نابرابر وظایف بین زن و مرد به دشواری تعادل کار و زندگی مادران کارآفرین می‌افزاید. همسران بسیاری از مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، همراهی لازم را با آنها نداشته‌اند و رهاکردن موقت یا دائمی

کارآفرینی را به‌عنوان راهکار معرفی کرده‌اند. در مجموع، هر چه محیط کارآفرینان زن همراهی بیشتری داشته باشد، عدم‌تبادل کمتری ایجاد می‌شود.

چالش‌های تبادل کار و زندگی با چهار مضمون کمبود زمان، پیچیدگی‌های احساسی و عاطفی، رشد کند کسب‌وکار و خودفراموشی جسمی و روحی شناسایی شد. همانگونه که دوبرلی و کاریگان (۲۰۱۳) بیان می‌کنند کمبود زمان خود معلول نقش‌ها و مسئولیت‌های متنوع مادران کارآفرین است. کمبود زمان نه تنها در این پژوهش، بیشترین اشاره را در مصاحبه‌ها گرفته است، بلکه در پژوهش‌هایی که در سایر فرهنگ‌ها از نیوزلند (خان و رولندز، ۲۰۱۸) تا آفریقا (نصیر و شمیم، ۲۰۲۴) و هند (دالیوا، ۲۰۲۲) صورت گرفته، به‌عنوان چالشی مهم مورد تاکید بوده است. چالش دیگر عدم‌تبادل کار و زندگی، بروز مشکلات عاطفی بوده است که بیشتر به احساس گناه مادری مربوط است. احساس گناه مادری همراه با نگرانی و اضطراب و استرس، خودسرزندی و احساس عذاب وجدان در مواقع ترک فرزندان و انجام امور کاری به سراغ مادران می‌آید. یافته‌های خان و رولندز (۲۰۱۸) در مورد مادران کارآفرین نیز نشان می‌دهد این کارآفرینان به دلیل اختصاص زمان زیاد به کسب‌وکار احساس گناه می‌کنند و همیشه نگرانی داشته‌اند در آینده، مورد سرزندی فرزندان قرار گیرند.

مطالعه حاضر با گردآوری و تحلیل داده‌های غنی و ارائه نتایج ضمنی و استنتاجات نظری و عملی، به پرکردن شکاف پیشینه و گسترش دانش نظری کمک می‌کند. این استنتاجات، رهنمودهایی به ذی‌نفعان مانند پژوهش‌گران و سیاست‌گذاران ارائه می‌کند که می‌تواند برای جهت‌گیری‌های نظری و سیاستی آتی راهگشا باشد. موضوع مادران کارآفرین در ابتدای مسیر توسعه مفهومی قرار دارد و مطالعاتی که در مورد کارآفرینی مادران در برخی فرهنگ‌های مشابه‌تر مانند پاکستان انجام شده است (رحمان و اعظم‌رومی، ۲۰۱۲)، به‌صورت ضمنی به تبادل کار و زندگی پرداخته‌اند و مستقیم به چالش‌ها و راهکارها اشاره نکرده‌اند. این شکاف نظری در مطالعه حاضر مورد توجه قرار گرفته است و نتایج پژوهش، دانش مناسب و منسجمی از مفهوم، چالش‌ها و راهکارهای مادران کارآفرین که در پژوهش‌های پیشین کمتر به آن پرداخته شد، ارائه کرده است. کارآفرینی مادران در ابتدا به‌عنوان بخشی از کلان موضوع کارآفرینی زنان و کارآفرینان زن متاهل مطرح شده است؛ با اینحال، مادران کارآفرین چالش‌ها و مسایل متفاوتی نسبت به سایر زنان کارآفرین دارند و نقش‌های بیشتری ایفا می‌کنند که ایجاد تبادل میان کار و زندگی را دشوارتر می‌کند. بخش عمده روایت‌های مادران مشارکت‌کننده در این تحقیق، صرفاً تم جنسیتی نداشته است و مبتنی بر تجربه زیسته مادران آنها بوده است. این استنتاج بیانگر لزوم احتیاط در تعمیم نتایج پژوهش‌های کارآفرینی زنان به تمامی بانوان اعم از مجرد، متاهل و مادر است. برای مثال، پژوهش‌های زیادی در خصوص تاثیر فرهنگ عمومی بر کارآفرینی زنان انجام شده است که زن بودن را مبنای تحلیل قرار داده‌اند، اما لزوماً دیدگاه فرهنگی جامعه نسبت به کارآفرینان مجرد و مادر یکسان نیست و تعمیم نتایج می‌تواند گمراه‌کننده باشد. این امر، توجه ویژه به موضوع کارآفرینی مادران و توسعه جریان پژوهشی آن را آشکار می‌کند که پژوهش حاضر، یکی از نخستین تلاش‌ها در این زمینه است.

استنتاج نظری دیگر این است که موضوع کارآفرینی مادران بافت‌محور می‌باشد و نتایج می‌تواند از یک محیط فرهنگی به محیط فرهنگی دیگر متفاوت باشد. در فرهنگ‌هایی مانند اتریش و ژاپن که بر اساس تحلیل هافستد زن‌خویی بالایی دارند، از مردان انتظار می‌رود جاه‌طلب و جسور باشند و در فرهنگ‌هایی مانند فنلاند که زن‌خویی پایین‌تری دارند هم مردان و هم زنان به مهربانی و حفظ تبادل در زندگی و روابط تشویق می‌شوند. در فرهنگ ملی ایران که مردخویی/زن‌خویی متعادل دارد تنظیم‌گری روابط ظرایف متفاوتی دارد. حتی نتایج مطالعاتی که در نزدیک‌ترین فرهنگ‌ها در خاورمیانه و کشورهای مسلمانان مانند بحرین صورت گرفته است (هاتوم و همکاران، ۲۰۲۳)، لزوماً برای مادران کارآفرین ایرانی معتبر نیست. برای نمونه، روابط کارآفرین با همسر و خانواده وی که در تحقیق حاضر به‌عنوان یکی از مهمترین عوامل موثر بر تبادل کار و زندگی شناسایی شده است در ایران و کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس می‌تواند بسیار متفاوت باشد. یافته‌های پژوهش حاضر، به‌عنوان اولین مطالعه با موضوع مادران کارآفرین در بافت فرهنگی ایران می‌تواند فهم بهتری از چالش‌ها و نیازهای کارآفرینان مادر ایرانی به‌دست بدهد.

یکی از نقاط قوت این پژوهش، استفاده از روش روایت‌پژوهی در تحلیل نتایج است. هدف روایت‌پژوهی واکاوی و مفهوم‌سازی تجربیات بشری است که برای مستندسازی تجربیات مادران کارآفرین بسیار مناسب و متناسب است. همانگونه که پیشتر اشاره شد موضوع زنان کارآفرین در خلا شکل نمی‌گیرد و از بافت فرهنگی-اجتماعی جدا نیست. روایت‌پژوهی نیز به خوبی زمینه را در نظر می‌گیرد و روایت‌های آن، با محیط اجتماعی، فرهنگی و نهادی گره خورده است؛ بنابراین، روایت‌ها هم فرد و هم زمینه را در برمی‌گیرد. واکاوی عمیق تجربه زیسته مادران، ضمن منسجم کردن دانش قبلی در مورد تعادل کار و زندگی مادران کارآفرین، ابعاد هویتی این پدیده را نیز بسط و تکامل می‌دهد.

اگرچه زنان هزاران سال است در کنار وظایف مادری در فعالیتهای اجتماعی نیز مشارکت دارند، اما در این برهه، پرداختن به مفهوم مادران کارآفرین برای تقویت هویت و استفاده از ظرفیتهای این کارآفرینان در جامعه موثر است. درک مفهوم مادر کارآفرین به بهبود ادراک زنان از خود و توانمندی‌هایشان منجر می‌شود و به ایجاد تعادل بین کار و زندگی آنها به‌عنوان یکی از مهم‌ترین چالش‌های زنان کارآفرین کمک خواهد کرد. نتایج حاصل از این پژوهش، الگویی از روند کارآفرینی مادران ارائه می‌کند که می‌تواند از یک‌سو برای زنانی که قصد هم‌زمانی کارآفرینی و مادری دارد مورد استفاده قرار گیرد و از سوی دیگر، در سیاست‌گذاری توسعه کارآفرینی کشور مفید باشد. به‌صورت ویژه، پژوهش حاضر دارای چند جنبه کاربردی مهم است: نخست اینکه با ایجاد تعادل کار و زندگی، سلامت روان و رشد کسب‌وکار زنان کارآفرین بهبود می‌یابد. بسیاری از زنانی که کارآفرینی را برای کاهش فشار و عدم‌استقلال زمانی کارمندی انتخاب می‌کنند، پس از مدتی درمی‌یابند که ایجاد تعادل در کارآفرینی حتی می‌تواند دشوارتر از کارمندی باشد. راهکارهای ارائه‌شده در این پژوهش مانند افزایش کیفیت مادری، آموزش مهارت‌های زندگی و اهمیت‌دادن به برنامه غذایی، به اینکه مادران و کارآفرینانی موفق باشند کمک می‌کند.

دوم اینکه نتایج تحقیق بیانگر اهمیت نقش شبکه‌های اجتماعی مادران کارآفرین برای غلبه بر چالش‌هاست. تعدادی از راهکارهای ارائه‌شده مانند استفاده از حمایت‌های اعضای خانواده و دوستان، یافتن شریک مالی یا کاری و ارتباط با دوستان یا سایر مادران کارآفرین، به شبکه‌های کارآفرینانه مادران مرتبط است و به مادر کمک می‌کند برای رفع عدم‌تعادل از کمک دیگران استفاده نماید و از بار مسئولیت کارآفرینی یا زندگی بکاهد. هر چه تجربه مادران در فرایند کارآفرینی افزایش می‌یابد بیشتر به اهمیت شبکه‌سازی پی می‌برند و به همراهی و کمک گره‌های قوی و ضعیف ارتباطی روی می‌آورند. روایت خودانتقادی برخی مشارکت‌کنندگان نیز بیانگر این است که با تاخیر و معمولاً پس از بزرگ‌تر شدن فرزند اول از شبکه‌ها استفاده کرده‌اند. این استنتاج، جنبه فردی برای مادران کارآفرین جهت بهره‌گیری از شبکه‌ها دارد و یک جنبه سیاست‌گذاری برای توسعه شبکه‌های کارآفرینانه مادران. تسهیل ایجاد سازمان‌های مردم‌نهاد کارآفرینی مادران، توسعه روابط بازاری، برگزاری نشست‌ها و هم‌اندیشی‌ها و الگوسازی از مادران کارآفرین موفق، بخشی از اقداماتی است که می‌تواند در دستور کار قرار گیرد.

سوم اینکه بر خلاف تصور عمومی، بخش‌های زیادی از جامعه و سیاست‌گذاران نسبت به کارآفرینی زنان و مادران نگاه مثبت و تحسین‌گر دارند و حتی ساختارهایی رسمی برای حکمرانی در این حوزه ایجاد شده است. برای مثال، برای تحقق اصول دهم و بیست و یکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ستاد زن و خانواده شکل گرفته است که ده‌ها مصوبه در جهت توسعه کارآفرینی زنان داشته است. دغدغه اصلی در سیاست‌های حاکمیتی نظام این است که اشتغال و کارآفرینی زنان به جایگاه آنان در نقش محور خانواده لطمه نزنند که در مطالعه حاضر، دغدغه اصلی خود مادران مشارکت‌کننده نیز همین بوده است. این هم‌سویی می‌تواند فرصتی برای پیشبرد فعالیتهای کارآفرینی مادران در ایران باشد و میان تلاش‌های فردی کارآفرینان و سیاست‌های دست‌اندرکاران هم‌نیروزی ایجاد کند.

پیشنهادها. بخشی از پژوهش که شناسایی راهکارها بوده است به تعبیری همان پیشنهادها برای مادران کارآفرین محسوب می‌شود. اما به‌صورت خاص‌تر، پیشنهادهایی برای ذی‌نفعان کارآفرینی ارائه می‌شود. یکی از مهمترین یافته‌های پژوهش، حساسیت بیش‌ازحد مادران نسبت به فرزند اول بوده است که رشد کسب‌وکار را با کندی مواجه می‌کرده است. به مادرانی که قصد ورود به کارآفرینی دارند یا زنان کارآفرینی که قصد مادرشدن دارند پیشنهاد می‌شود دشواری سال‌های ابتدایی

تولد فرزند نخست را با استفاده از تجربه سایر مادران کارآفرین، کمک‌گرفتن از اطرافیان و دست‌کشیدن از ایده‌آل‌گرایی کاهش دهند.

بسیاری از مادران اعتقاد داشته‌اند اگر آنچه از طریق تجربه آموخته‌اند از طریق آموزش یادمی‌گرفتند، سریع‌تر و راحت‌تر با چالش‌های تبادل کار و زندگی مواجه می‌شدند. در این راستا پیشنهاد می‌شود برخی دوره‌های آموزشی با دو رویکرد آموزش مهارت‌های زندگی و مهارت‌های کارآفرینی در دستور کار مادران و سیاست‌گذاران قرار گیرد. یادگیری مهارت‌های حل مساله، مدیریت فشار روانی، ارتباط با کودک و بازی و تعامل حسی، بخشی از مهارت‌های موردنیاز مادران کارآفرین برای برقراری ارتباط اثربخش‌تر با خانواده و کودک است. در کنار این مهارت‌ها، آشنایی با مدیریت مالی و بودجه، مسایل حقوقی و مالیاتی، استراتژی‌های بازاریابی دیجیتال، مذاکره و شبکه‌سازی و نگارش طرح کسب‌وکار می‌تواند در افزایش مهارت‌های کارآفرینی موثر باشد. یکی از مهمترین مهارت‌هایی که توسط بیشتر مشارکت‌کنندگان مورد تاکید قرار گرفت لزوم مدیریت زمان بوده است. استفاده از روش‌هایی مانند ماتریس آیزنهاور؛ بلوک‌بندی زمانی و به‌کارگیری نرم‌افزارهایی مانند ترلو، آسانا و گوگل کلندر می‌تواند راهگشا باشد.

بسیاری از مادران کارآفرینی با احساس رضایت بیشتر، سبک زندگی ویژه‌ای داشته‌اند که نسبت به سایر زنان کارآفرین متفاوت است. به توجه به تجربیات این دسته از مشارکت‌کنندگان به سایر مادران کارآفرین پیشنهاد می‌شود در کنار فعالیت‌های کارآفرینانه، استراحت، خواب، ورزش و پیاده‌روی روزانه کافی داشته باشند، به برنامه غذایی، سالم‌خوری و استفاده از مکمل‌های غذایی اهمیت بدهند، از شکرگذاری، نماز و عبادت کمک بگیرند، با دوستان و سایر مادران کارآفرین ارتباط برقرار کنند و در جشن‌ها و مراسم‌ها شرکت نمایند.

پیشنهاد دیگر، لزوم استفاده مادران کارآفرین از کمک‌ها و ظرفیت‌های بستگان نزدیک به‌ویژه همسر و مادر است. بخشی از تبادل کار و زندگی از طریق تسهیم فعالیت‌ها با اطرافیان به‌دست می‌آید و پیشنهاد می‌شود مادران بازتعریفی از نقش‌ها و وظایف در خانواده داشته باشند. مادرانی که فرزندان بزرگتر دارند، می‌توانند از کمک آنها برای انجام امور منزل یا نگهداری از فرزندان کوچک‌تر استفاده کنند. تفویض اختیار، برون‌سپاری، مراقبت از فرزندان و یافتن شریک مالی یا کاری، پیشنهاد‌های کاربردی دیگری است که مشارکت‌کنندگان برای کاهش مسئولیت‌ها و نقش‌های متنوع مادران کارآفرین مطرح کرده‌اند.

اگر چه پژوهش حاضر از معدود مطالعات مادران کارآفرین به‌شمار می‌رود و دانش عمیقی در مورد چالش‌ها و راهکارهای تبادل کار و زندگی این مادران ارائه می‌کند، دارای محدودیت‌هایی نیز می‌باشد که می‌تواند در پژوهش‌های بعدی مورد توجه قرار گیرد. نخست اینکه، محدودیتی برای نمونه‌ها از نظر سن، قلمرو فعالیت و درآمد کسب‌وکار در نظر گرفته نشده است. نه‌تنها این عوامل، بلکه بررسی و مقایسه دو جامعه آماری مادران کارآفرین شهری و روستایی می‌تواند نتایج متفاوتی داشته باشد. به پژوهشگران بعدی پیشنهاد می‌شود این تفاوت‌ها را مورد بررسی قرار دهند. دوم اینکه پژوهش حاضر کیفی بوده است و با وجود توجه ویژه به روایی و پایایی روش کیفی، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های بعدی نتایج با روش‌های کمی مانند تحلیل عاملی تأییدی اعتبارسنجی شود. بررسی عوامل موثر بر موفقیت کارآفرینی زنان موضوع دیگری است که می‌تواند در راستای نتایج این پژوهش به صورت کمی مورد بررسی قرار گیرد.

یکی از یافته‌های مهم در پژوهش، نقش اطرافیان مادر کارآفرین به‌ویژه همسر وی بوده است که می‌تواند موضوع پژوهش جداگانه‌ای شود. درباره نقش همسران در کارآفرینی زنان مطالعاتی صورت گرفته است (نیکیتا و همکاران، ۲۰۱۵)، اما در پیشینه تبادل کار و زندگی مادران کارآفرین تنها به صورت ضمنی اشاراتی شده است. همچنین تحقیقات آتی در مورد اینکه چگونه کارآفرینی مادران می‌تواند بر کودکان‌شان موثر باشد، موردنیاز است. بیشتر مادران کارآفرین این پژوهش امیدوار بودند کارآفرین‌بودنشان، الگویی برای فرزندان‌شان عمل کند و در برخی موارد، کودکان را در کسب‌وکار مشارکت داده‌اند.

مادران در این مطالعه تمایل داشتند استقلال و پشتکار را خارج از نظام خانواده نیز الگوسازی کنند و به‌طور ویژه نشان دهند که می‌توان هم مادر و هم کارآفرین موفق بود.

منابع

- Abdelsalam, R., Al-Haddad, S., & Zeqiri, J. (2021). Influence of work–family conflict on the emergence of nascent mumpreneurs community in Jordan. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 15(3), 414-431. <https://doi.org/10.1108/JEC-07-2020-0138>.
- Agarwal, S., & Lenka, U. (2015). Study on work-life balance of women entrepreneurs–review and research agenda. *Industrial and Commercial Training*, 47(7), 356-362. <https://doi.org/10.1108/ICT-01-2015-0006>.
- Baldwin, K. (2023). Run like a mother: running, race, and the shaping of motherhood under COVID- 19. *Feminist Media Studies*, 23(6), 2546-2561. <https://doi.org/10.1080/14680777.2022.2065691>.
- Boustani, M., Tabarsa, G., Rezaian, A., & Hadizadeh, A. (2022). Designing and explaining the model of developing women's managerial capabilities in public organizations. *Journal of Strategic Management Studies*, 13(51), 105-125. [doi: 10.22034/smsj.2022.157952](https://doi.org/10.22034/smsj.2022.157952). (In Persian)
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Clandinin, D. J. (2013). *Engaging in narrative inquiry*, New York: Routledge, First Edition.
- Collica-Cox, K., & Schulz, D. M. (2021). Having It All? Strategies of Women Corrections Executives to Maintain a Work-Life Balance. *Corrections*, 8(4), 284-308. <https://doi.org/10.1080/23774657.2020.1868360>.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (3rd Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc
- De Oliveira Malaquias, F. F., Jacobi, L. A. dos S., & Lopes, J. E. F. (2023). Antecedents and outcomes of ICTs adoption by mompreneurs: Empirical evidence from Brazil. *Information Development*, 39(2), 304-316. <https://doi.org/10.1177/02666669211047925>.
- Dhaliwal, A. (2022). The mompreneurship phenomenon: an examination of the antecedents and challenges of mothers in business. *International Journal of Service Science, Management, Engineering, and Technology (IJSSMET)*, 13(1), 1-17. <https://doi.org/10.4018/IJSSMET.290334>
- Duberley, J., & Carrigan, M. (2013). The career identities of ‘mumpreneurs’: Women’s experiences of combining enterprise and motherhood. *International small business journal*, 31(6), 629-651. <https://doi.org/10.1177/0266242611435182>.
- Ekinsmyth, C. (2011). Challenging the boundaries of entrepreneurship: The spatialities and practices of UK ‘Mumpreneurs’. *Geoforum*, 42(1), 104-114. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2010.10.005>.
- Ekinsmyth, C. (2014). Mothers' business, work/life and the politics of ‘mumpreneurship’. *Gender, Place & Culture*, 21(10), 1230-1248. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2013.817975>.
- Frederick, A. F., & Esnard, T. R. (2019). Women, mothers, and entrepreneurial engagement in the Caribbean: the challenge of context. In *Go-to-Market Strategies for Women Entrepreneurs: Creating and Exploring Success* (pp. 109-124). Emerald Publishing Limited.
- Ghambarali, R., & Zarafshani, K. (2009). Identifying Success Criteria among Rural Entrepreneurs: Using Multidimensional Scaling. *Journal of Entrepreneurship Development*, 1(2), 131-160. (In Persian)
- Hatoum, H., Haddoud, M.Y. and Mordi, C. (2023). The contextual embeddedness of female entrepreneurship: investigating the influence of macro and motherhood factors in Bahrain. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 30(4), 804-827. <https://doi.org/10.1108/JSBED-12-2021-0506>.
- Hudson Breen, R., & Leung, A. (2020). Choosing mothering and entrepreneurship: a relational career-life process. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 12(3), 253-271. <https://doi.org/10.1108/IJGE-08-2019-0130>.
- Javadian, S. R., Mirzaie Fathabad, H., & Afrasiabi, H. (2019). A Qualitative Study of the Causes and Context of Non-participation in Empowerment Plans among Women-headed Households. *Strategic Research on Social Problems*, 8(2), 65-86. <https://doi.org/10.22108/srsp.2019.115072.1358>. (In Persian)
- Khan, M. S., & Rowlands, C. (2018). Mumpreneurship in New Zealand: an exploratory investigation. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 38(5-6), 459-473. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-08-2017-0106>.
- Korsgaard, S. (2007). Mompreneurship as a challenge to the growth ideology of entrepreneurship. *Kontur–Tidsskrift for Kulturstudier*, 16, 42-46. <http://www.hum.au.dk/cek/kontur/index.html>.
- Kumaranatunge, M. (2023). Pursuing Work-Life Balance: A study of Sri Lankan mumpreneurs. *University of Colombo Review*, 4(1), 100-123.
- Leung, A. (2011). Motherhood and entrepreneurship: gender role identity as a resource. *International journal of gender and Entrepreneurship*, 3(3), 254-264. <https://doi.org/10.1108/17566261111169331>.
- Lewis, K. V., Harris, C., Morrison, R., & Ho, M. (2015). The entrepreneurship-motherhood nexus: A longitudinal investigation from a boundaryless career perspective. *Career Development International*, 20(1), 21-37. <https://doi.org/10.1108/CDI-07-2014-0090>.

- Lewis, P., Rumens, N., & Simpson, R. (2022). Postfeminism, hybrid mumpreneur identities and the reproduction of masculine entrepreneurship. *International Small Business Journal*, 40(1), 68-89. <https://doi.org/10.1177/02662426211013791>.
- Li, W., & Tong, D. (2023). The benefits of having an entrepreneur-mother: Influence of mother's entrepreneurial status on human capital formation among children. *Journal of Business Venturing*, 38(6), 106329. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2023.106329>.
- Lincoln, Y.S., & Guba, E.G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc.
- Makola, Z. S. (2022). Mumpreneurs' experiences of combining motherhood and entrepreneurship: A ethnographic study. *Journal of Contemporary Management*, 19, 1-20. <https://doi.org/10.35683/jcm20129.139>.
- Nasheeda, A., Abdullah, H. B., Krauss, S. E., & Ahmed, N. B. (2019). Transforming transcripts into stories: A multimethod approach to narrative analysis. *International Journal of Qualitative Methods*, 18, 1609406919856797.
- Nasir, M.M., and Shamim, S. (2024). Muslim women entrepreneurs: an exploratory study of the Nigerian "Mumpreneurs" perspective. *International Journal of Organizational Analysis*, ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/IJOA-11-2023-4066>.
- Nel, P., Maritz, A., & Thongprovati, O. (2010). Motherhood and entrepreneurship: the mumpreneur phenomenon. *International Journal of Organizational Innovation*, 3(1), 6. 4. [https://researchbank.swinburne.edu.au/file/8cd97c0e-3eff-49b39e6e264d662cd880/1/PDF%20\(Published%20version\).pdf](https://researchbank.swinburne.edu.au/file/8cd97c0e-3eff-49b39e6e264d662cd880/1/PDF%20(Published%20version).pdf)
- Nikina, A., Shelton, L.M. & LeLoarne, S. (2015). An examination of how husbands, as key stakeholders, impact the success of women entrepreneurs. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 22(1), 38-62. <https://doi.org/10.1108/JSBED-01-2012-0002>.
- Ollerenshaw, J. A., & Creswell, J. W. (2002). Narrative research: A comparison of two restorying data analysis approaches. *Qualitative inquiry*, 8(3), 329-347. <https://doi.org/10.1177/10778004008003008>.
- Pareek, P., & Bagrecha, C. (2017). A thematic analysis of the challenges and work-life balance of women entrepreneurs working in small-scale industries. *Vision*, 21(4), 461-472. <https://doi.org/10.1177/0972262917739181>.
- Rawal, D. M. (2023). Work life balance among female school teachers [k-12] delivering online curriculum in Noida [India] during COVID: Empirical study. *Management in Education*, 37(1), 37-45. <https://doi.org/10.1177/0892020621994303>.
- Razeghi Nasrabad, H. B. (2022). Establishing work-family balance: The experience of employed women in Tehran Municipality. *Women's Strategic Studies*, 24(94), 105-135. doi: 10.22095/jwss.2022.310860.2826. (In Persian)
- Rehman, S., & Azam Roomi, M. (2012). Gender and work-life balance: a phenomenological study of women entrepreneurs in Pakistan. *Journal of small business and enterprise development*, 19(2), 209-228. <https://doi.org/10.1108/14626001211223865>.
- Richomme-Huet, K., Vial, V., & d'Andria, A. (2013). Mumpreneurship: A new concept for an old phenomenon?. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business* 25, 19(2), 251-275. <https://doi.org/10.1504/IJESB.2013.054966>.
- Rodrigues, M., Daniel, A. D., & Franco, M. (2023). What is important to know about mumpreneurship? A bibliometric analysis. *International Journal of Organizational Analysis*, 31(7), 3413-3435. <https://doi.org/10.1108/IJOA-05-2022-3293>.
- Rutigliano, V. (2024). Minding Your Business or Minding Your Child? Motherhood and the Entrepreneurship Gap. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4761096>.
- Šimunić, A., Fartek, M., Antonio, A. A., Garraio, C., & Jørgensen, K. M. (2024). Singles-friendly work cultures and work-life balance during the COVID-19 pandemic: A study across four European countries. *Journal of Workplace Behavioral Health*, 1-28. <https://doi.org/10.1080/15555240.2024.2305900>.
- Singh, R., Aggarwal, S., & Sahni, S. (2023). A Systematic Literature Review of Work-Life Balance Using ADO Model. *FIIB Business Review*, 12(3), 243-258. <https://doi.org/10.1177/23197145221115530>.
- Yang, T., Kacperczyk, A., & Naldi, L. (2024). The motherhood wage penalty and female entrepreneurship. *Organization Science*, 35(1), <https://doi.org/10.1287/orsc.2023.1657>.